

Auditdienst Rijk
Ministerie van Financiën

Accountantsrapport bij Voortgangsrapportage 24 Programma Ruimte voor de Rivier

Programma Ruimte voor de Rivier

Uitgebracht ten behoeve van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Datum: 14 oktober 2014
Rapportnr. ADR/2014/1313

Inhoud

1	INLEIDING	3
2	CONTROLEVERKLARING VAN DE ONAFHANKELIJKE ACCOUNTANT BIJ DE FINANCIËLE VERANTWOORDING OVER DE PERIODE 1 JULI 2013 TOT EN MET 30 JUNI 2014	4
3	DE VOLLEDIGHEID EN DE TOTSTANDKOMING VAN DE IN DE VOORTGANGSRAPPORTAGE 24 OPGENOMEN INFORMATIE EN DE BEHEERSING EN HET BEHEER VAN HET PROGRAMMA	6
3.1	Inleiding	6
3.2	Criteria	6
3.3	Samenvatting van de verrichte werkzaamheden	7
3.3.1	De volledigheid van de in de voortgangsrapportage opgenomen financiële en niet-financiële informatie	7
3.3.2	Het proces van totstandkoming van de in de voortgangsrapportage opgenomen toekomstgerichte financiële informatie en niet-financiële informatie	7
3.3.3	De beheersing en het beheer van de programma	7
3.4	Conclusies	8
3.4.1	De volledigheid van de in de voortgangsrapportage opgenomen financiële en niet-financiële informatie	8
3.4.2	Het proces van totstandkoming van de in de voortgangsrapportage opgenomen toekomstgerichte financiële informatie en niet-financiële informatie	8
3.4.3	De beheersing en het beheer van het programma	8
3.5	Bevindingen	9
	BIJLAGE	11

1 Inleiding

Opdracht

Het programma Ruimte voor de Rivier is door de Tweede Kamer der Staten-Generaal op 15 mei 2001 als groot project aangewezen. In het kader van de Regeling grote projecten dient bij voortgangsrapportages periodiek een accountantsrapport gevoegd te worden met een oordeel over:

- de kwaliteit en de volledigheid van de in de voortgangsrapportage opgenomen financiële en niet-financiële informatie;
- de beheersing en het beheer van het project waaronder begrepen de toereikendheid van de projectorganisatie, de kwaliteit van de bestuurlijke informatievoorziening, de werking van de administratieve organisatie en de werking van het systeem van interne controle.

Het onderzoek is door ons uitgevoerd in opdracht van de Minister van Infrastructuur en Milieu (IenM).

Beschrijving van het object van onderzoek

Wij hebben voortgangsrapportage 24 met als peildatum 30 juni 2014, die als bijlage bij dit rapport is gevoegd, onderzocht. Deze voortgangsrapportage is opgesteld onder de verantwoordelijkheid van de Minister van Infrastructuur en Milieu. De beheersing en het beheer van het project, zoals dat in de periode 1 juli 2013 tot en met 30 juni 2014 plaatsvond, is eveneens door ons onderzocht.

Het is onze verantwoordelijkheid om:

- een controleverklaring af te geven met betrekking tot de in de voortgangsrapportage 24 verantwoorde verplichtingen, uitgaven en ontvangsten over de periode 1 juli 2013 tot en met 30 juni 2014;
- conclusies te formuleren over:
 - de volledigheid van de in de voortgangsrapportage 24 opgenomen financiële en niet-financiële informatie in relatie tot de eisen gesteld in artikel 12 van de Regeling grote projecten;
 - het proces van totstandkoming (ordelijk, controleerbaar en deugdelijk) van de in de voortgangsrapportage 24 opgenomen toekomstgerichte financiële informatie;
 - het proces van totstandkoming (ordelijk, controleerbaar en deugdelijk) van de in de voortgangsrapportage 24 opgenomen niet-financiële informatie;
 - de beheersing en het beheer van het project in de periode 1 juli 2013 tot en met 30 juni 2014.

2 Controleverklaring van de onafhankelijke accountant bij de financiële verantwoording over de periode 1 juli 2013 tot en met 30 juni 2014

's-Gravenhage, 15 oktober 2014

Afgegeven ten behoeve van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

Wij hebben de financiële verantwoording over de periode 1 juli 2013 tot en met 30 juni 2014 van het programma Ruimte voor de Rivier gecontroleerd. Deze financiële verantwoording bestaat uit de tabellen 6.2, 6.3 en 6.6 van de voortgangsrapportage 24 (opgenomen als bijlage bij dit rapport).

Verantwoordelijkheid van de Minister van Infrastructuur en Milieu

De Minister van Infrastructuur en Milieu is verantwoordelijk voor het opstellen van de financiële verantwoording in overeenstemming met de vereisten voor financiële verslaggeving zoals opgenomen in de comptabiliteitswet en de Regeling grote projecten. De Minister is tevens verantwoordelijk voor de comptabele rechtmatigheid en voor een zodanige interne beheersing als zij noodzakelijk acht om het opstellen van de financiële verantwoording mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude of fouten.

Verantwoordelijkheid van de accountant

Onze verantwoordelijkheid is het geven van een oordeel over de financiële verantwoording op basis van onze controle. Wij hebben onze controle verricht in overeenstemming met Nederlands recht, waaronder de Nederlandse controlestandaarden. Dit vereist dat wij voldoen aan de voor ons geldende ethische voorschriften en dat wij onze controle zodanig plannen en uitvoeren dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen over de juistheid, de volledigheid en de comptabele rechtmatigheid van de financiële verantwoording.

Een controle omvat het uitvoeren van werkzaamheden ter verkrijging van controle-informatie over de bedragen en toelichtingen in de financiële verantwoording. De geselecteerde werkzaamheden zijn afhankelijk van de door de accountant toegepaste oordeelsvorming, met inbegrip van het inschatten van de risico's dat de financiële verantwoording een afwijking van materieel belang bevat als gevolg van fraude of fouten.

Bij het maken van deze risico-inschattingen neemt de accountant de interne beheersing in aanmerking die relevant is voor het opmaken van de financiële verantwoording door de Minister, gericht op het opzetten van controlewerkzaamheden die passend zijn in de omstandigheden. Deze risico-inschattingen hebben echter niet tot doel een oordeel tot uitdrukking te brengen over de effectiviteit van de interne beheersing van het ministerie. Een controle omvat tevens het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor de financiële verslaglegging en van de redelijkheid van de door de Minister gemaakte schattingen. Wij zijn van mening dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende geschikt is om een onderbouwing voor ons oordeel te bieden.

Oordeel

Naar ons oordeel is de financiële verantwoording over de periode 1 juli 2013 tot en met 30 juni 2014 van het programma Ruimte voor de Rivier in alle van materieel belang zijnde aspecten opgesteld in overeenstemming met de vereisten voor financiële verslaggeving, zoals opgenomen in de Comptabiliteitswet en de Regeling grote projecten en is een redelijke mate van zekerheid verkregen over de juistheid, de volledigheid en de comptabele rechtmatigheid van deze financiële verantwoording.

Auditdienst Rijk
Ministerie van Financiën

drs. T.L. Enting-Beijering RA

3 De volledigheid en de totstandkoming van de in de voortgangsrapportage 24 opgenomen informatie en de beheersing en het beheer van het programma

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk zijn conclusies geformuleerd met betrekking tot de volledigheid van de financiële en niet-financiële informatie in voortgangsrapportage 24 in relatie tot de gestelde eisen in artikel 12 van de Regeling grote projecten, met betrekking tot het proces van totstandkoming van de toekomstgerichte financiële informatie en de niet-financiële informatie en met betrekking tot de beheersing en het beheer van het programma.

De Minister van Infrastructuur en Milieu is verantwoordelijk voor het opstellen van de voortgangsrapportage en voor de toereikendheid van de beheersing en het beheer van het programma.

Wij hebben ons onderzoek verricht in overeenstemming met Nederlands recht, waaronder Standaard 3000 'Assurance-opdrachten anders dan opdrachten tot controle en beoordeling van historische financiële informatie' en Standaard 3400 'Onderzoek van toekomstgerichte financiële informatie'. Dienovereenkomstig hebben wij ons onderzoek zodanig gepland en uitgevoerd dat een redelijke mate van zekerheid is verkregen voor onze conclusies met betrekking tot de door ons onderzochte punten. Een assurance-opdracht omvat onder meer een onderzoek door middel van deelwaarnemingen van relevante gegevens.

Wij zijn van mening dat de door ons verkregen assurance-informatie voldoende en geschikt is als basis voor onze conclusies.

3.2 Criteria

De volledigheid van de in voortgangsrapportage 24 opgenomen financiële en niet-financiële informatie is beoordeeld aan de hand van de eisen die hieraan worden gesteld in artikel 12 van de Regeling grote projecten.

Met betrekking tot de totstandkoming van toekomstgerichte financiële informatie en de totstandkoming van de niet-financiële informatie geldt dat de desbetreffende informatie op een ordelijke, controleerbare en deugdelijke wijze tot stand dient te komen. De belangrijkste in dat kader vast te stellen aspecten zijn dat:

- de verantwoordelijkheden en bevoegdheden goed in het totstandkomingsproces zijn belegd;
- het totstandkomingsproces achteraf reconstrueerbaar is;
- de informatie die als uitkomst van het totstandkomingsproces is opgeleverd op volledige en juiste wijze in de voortgangsrapportage is opgenomen.

Verder geldt dat de toekomstgerichte financiële informatie en niet-financiële informatie niet strijdig mag zijn met elkaar en met andere in de voortgangsrapportage opgenomen informatie. Waar nodig dient de niet-financiële informatie te zijn voorzien van een duidelijke bronvermelding.

De beheersing en het beheer van het programma is door ons beoordeeld aan de hand van het specifiek voor het programma Ruimte voor de Rivier ontwikkelde en vastgestelde beheersmodel. Dit beheersmodel beschrijft onder andere de inrichting van de projectorganisatie en de beheersmaatregelen met betrekking tot het risicomangement, de planning en de voortgangsbewaking, de interne en externe informatievoorziening, het budgetbeheer, het scopebeheer, het beheer van de post onvoorzien, de toepassing van het instrument auditing en de sturingsrelatie met de realisatoren van de maatregelen zoals waterschappen, provincies en gemeenten.

3.3 Samenvatting van de verrichte werkzaamheden

Ons onderzoek is uitgevoerd bij de programmaorganisatie van het ministerie van Infrastructuur en Milieu. Daarbij hebben wij gebruik gemaakt van met name de volgende bronnen:

- schriftelijke stukken betreffende de informatievoorziening en correspondentie aan en met de Tweede Kamer;
- interne informatievoorziening binnen het ministerie van Infrastructuur en Milieu;
- verslagen van diverse overleggen;
- interviews met medewerkers van de programmaorganisatie.

3.3.1 *De volledigheid van de in de voortgangsrapportage opgenomen financiële en niet-financiële informatie*

Ter zake van de volledigheid van de in de voortgangsrapportage opgenomen financiële en niet-financiële informatie, zijn wij nagegaan of de volgens artikel 12 van de Regeling grote projecten op te nemen informatie is opgenomen in voortgangsrapportage 24.

3.3.2 *Het proces van totstandkoming van de in de voortgangsrapportage opgenomen toekomstgerichte financiële informatie en niet-financiële informatie*

Ter zake van de in voortgangsrapportage 24 opgenomen toekomstgerichte financiële informatie en niet-financiële informatie zijn wij nagegaan of deze ordelijk, controleerbaar en deugdelijk tot stand is gekomen.

Voorts zijn wij nagegaan dat de in voortgangsrapportage 24 opgenomen informatie niet strijdig is met elkaar.

3.3.3 *De beheersing en het beheer van de programma*

Wij hebben de opzet, het bestaan en de werking van specifieke onderdelen van de programmaorganisatie - waaronder de administratieve processen en interne controlemaatregelen - beoordeeld aan de hand van het binnen het ministerie van Infrastructuur en Milieu vastgestelde beheersmodel voor het programma Ruimte voor de Rivier, door middel van interviews en de beoordeling van de relevante documentatie ter zake.

Wij hebben hierbij met name aandacht besteed aan de inrichting van de programmaorganisatie en de beheersmaatregelen met betrekking tot het

risicomanagement, de planning en de voortgangsbewaking, de interne en externe informatievoorziening, het budgetbeheer, het scopebeheer, het beheer van de post onvoorzien, de toepassing van het instrument auditing en de sturingsrelatie met de realisatoren van de maatregelen zoals waterschappen, provincies en gemeenten.

3.4 Conclusies

Op grond van ons onderzoek komen wij tot de volgende conclusies:

3.4.1 *De volledigheid van de in de voortgangsrapportage opgenomen financiële en niet-financiële informatie*

De in artikel 12 van de Regeling grote projecten voorgeschreven financiële en niet-financiële informatie is opgenomen in voortgangsrapportage 24.

3.4.2 *Het proces van totstandkoming van de in de voortgangsrapportage opgenomen toekomstgerichte financiële informatie en niet-financiële informatie*

De in voortgangsrapportage 24 opgenomen toekomstgerichte financiële informatie en niet-financiële informatie is ordelijk, controleerbaar en deugdelijk tot stand gekomen en, voor zover wij dat kunnen beoordelen, niet strijdig met elkaar en met de in voortgangsrapportage 24 opgenomen historische financiële informatie.

3.4.3 *De beheersing en het beheer van het programma*

De opzet van de beheersing en het beheer van het programma Ruimte voor de Rivier was in de periode 1 juli 2013 tot en met 30 juni 2014 in overeenstemming met het binnen het ministerie specifiek voor het programma Ruimte voor de Rivier vastgestelde beheersmodel en voldeed wat betreft het bestaan en de werking aan de eraan te stellen eisen.

3.5 Bevindingen

Volledigheid van de in de voortgangsrapportage opgenomen financiële en niet-financiële informatie

In ons rapport bij voortgangsrapportage 22 hebben wij melding gemaakt van het ontbreken van de voortgangsinformatie van de maatregelen Oude Maas Hoeksche waard en Oude Maas Voorne Putten. Deze maatregelen worden door het programma HWBP-2 uitgevoerd. Met ingang van VGR 23 is deze informatie opgenomen onder paragraaf 4.2.4 "belangrijkste ontwikkelingen op maatregelniveau".

Programmaorganisatie

In ons rapport bij voortgangsrapportage 22 hebben wij melding gemaakt van wijzigingen in de interne sturingsrelaties als gevolg van het RWS ondernemingsplan 2015 (OP 2015). De programmadirectie is als zelfstandige entiteit opgeheven en ondergebracht bij Grote Projecten en Onderhoud (GPO) Dit heeft op 1 april 2014 zijn beslag gekregen. Een belangrijk effect van deze wijziging is dat al het eigen personeel van de programmadirectie nu deel uit maakt van de Rijkswaterstaat organisatie, waardoor de continuïteit in de personele bezetting, in een programma dat zich langzamerhand richting eindfase beweegt, beter geborgd is.

Scopebeheer

In de verslagperiode is de financiering van de bypass Kampen zoals gemeld in voortgangsrapportage 22 aangepast. De oorspronkelijke bijdrage van € 95,6 miljoen van de regio Overijssel en Kampen is verlaagd met € 35 miljoen in verband met door de provincie reeds gedane vastgoed aankopen en uitgevoerd werk. Hiervan is in voortgangsrapportage 23 melding gemaakt.

Budgetbewaking

In de verslagperiode hebben 3 onttrekkingen aan de post onvoorzien plaatsgevonden. Het budget onvoorzien bedraagt € 384,2 miljoen, waarvan inmiddels € 264,9 miljoen is besteed. Het restantbudget bedraagt € 119,3 miljoen. De verwachtingswaarde van de risico's is per 30 juni 2014 € 121,0 miljoen. De prognose eindstand is € 40,1 miljoen lager dan het beschikbare budget.

Aanbestedingsresultaten

In artikel 12.2 lid b staat gemeld dat indien er bij een groot project sprake is van aanbestedingen, in de voortgangsrapportage wordt gemeld wat de som van de aanbestedingsresultaten is. Deze worden gemeld in de voortgangsrapportage in paragraaf 6.1 en bedraagt volgens de voortgangsrapportage € 227,3 miljoen per 30 juni 2014. Een substantieel deel van deze aanbestedingsresultaten is aangewend voor onder meer de hogere planstudiekosten en aankoopkosten vastgoed. De ruimte tussen de prognose eindstand en het budget bedraagt volgens tabel 6,1 € 40,1 miljoen. Dit is exclusief de IBOI index (prijscompensatie) van € 15,1 miljoen, die bij VGR 25 zal worden opgenomen.

Wij zijn gaarne bereid een en ander nader toe te lichten.

's-Gravenhage, 15 oktober 2014

Auditdienst Rijk
Ministerie van Financiën

drs. T.L. Enting-Beijering RA

Bijlage

24e Voortgangsrapportage

Programma Ruimte voor de Rivier

Inhoudsopgave

1.	Inleiding	4
1.1.	Opdracht	4
1.2.	Leeswijzer	5
1.3.	Samenvatting hoofdpunten verslagperiode	5
2.	Het programma in zijn omgeving	9
2.1.	Bewaking doel programma	9
2.2.	Organisatorische context en sturingsfilosofie	10
2.3.	Raakvlakken met andere ontwikkelingen	11
2.4.	Communicatie	14
3.	De scope van het programma	16
4.	Planning en voortgang van het programma	18
4.1.	Mijlpalen	18
4.2.	Voortgang	18
4.2.1	Voortgang verslagperiode	20
4.2.2	Waterveiligheidsdoelstelling	21
4.2.3	Uitvoeringsaspecten	23
4.2.4	Belangrijkste ontwikkelingen op maatregelniveau	23
5.	Risicomanagement en auditing	29
5.1.	Toprisico's op programmaniveau en beheersing	29
5.2.	Onvoorzien programma	32
5.2.1	Benoemde risico's: per thema	32
5.2.2	Onbenoemde risico's	33
5.3.	Auditing	33
6.	De financiën van het programma	35
6.1.	Programmabudget en programmaraming	35
6.2.	Uitgaven en verplichtingen	36
6.3.	Kasritme Ruimte voor de Rivier	37
6.4.	Ontvangsten	38
6.5.	Monitoring post onvoorzien	38
6.6.	Interne kosten	39
	Bijlage 1: Communicatie met het parlement	40
	Bijlage 2a: Budgethistorie PKB-fase (2002–2006)	41
	Bijlage 2b: Budgethistorie planstudie- en uitvoeringsfase (vanaf 2007)	42
	Bijlage 3: Opgetreden programmarisico's Ruimte voor de Rivier	43

1. Inleiding

Na zware regenval in Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk traden begin 2014 de grote rivieren ver buiten hun oevers. Duizenden inwoners werden geëvacueerd. Bij de watersnood in Kroatië, Servië en Bosnië van mei 2014 vielen tientallen doden bij de zwaarste overstromingen in zeker 120 jaar. Een miljoen inwoners van de Balkan zijn getroffen.

Hoogwater in landen om ons heen laat telkens weer de noodzaak zien om goed voorbereid te zijn op en alert te blijven in de bescherming tegen het water. Het werk van de waterschappen, gemeenten, provincies en Rijkswaterstaat is hierbij essentieel. In het programma Ruimte voor de Rivier dragen zij bij aan de waterveiligheid van Nederland. Het programma is volop in uitvoering en zorgt voor een veiliger en mooier Nederlands rivierengebied.

1.1. Opdracht

De Nederlandse rivieren krijgen steeds meer water te verwerken. Het waterpeil stijgt omdat het steeds vaker en harder regent. Daarnaast daalt het land achter de dijken. In 1993 steeg het water verontrustend en in 1995 werd het gevaar van overstroming zo hoog, dat uit veiligheidsoverwegingen besloten werd 250.000 mensen en een veestapel van één miljoen dieren te evacueren.

Voor de Nederlandse regering vormden deze bijna-rampen aanleiding te onderzoeken op welke wijze de miljoenen inwoners van het rivierengebied beter beschermd kunnen worden tegen overstromingen. Dit onderzoek leidde tot een nieuwe visie op waterbeheer: geef de rivier meer ruimte. Deze visie is uitgewerkt in de Planologische Kernbeslissing (PKB) Ruimte voor de Rivier die op 19 december 2006 unaniem door de beide Kamers is vastgesteld. De opdracht aan het programma Ruimte voor de Rivier is om eind 2015 het vereiste veiligheidsniveau langs de Rijntakken en het benedenstrooms deel van de Maas te realiseren conform PKB volgens de wettelijke waterveiligheidsnormen, en de daarmee samenhangende ruimtelijke kwaliteit te versterken.

De waterveiligheidsnormen schrijven voor dat het Nederlandse rivierensysteem een piek in de waterafvoer veilig moet kunnen verwerken. Dit is de maatgevende afvoer. Deze is in 2001 voor de Rijn vastgesteld op 16.000 m³/s bij Lobith. De Maas benedenstrooms van Hedikhuizen moet in 2015 een maatgevende afvoer van 3.800 m³/s bij Borgharen veilig kunnen verwerken. Voor de IJssel wordt de maatgevende afvoer verhoogd met een gezamenlijke toestroom van 250 m³/s vanuit de zijrivieren.

Het vereiste veiligheidsniveau in het rivierengebied rond de Rijntakken bij een maatgevende afvoer van 16.000 m³/s is statistisch bepaald. De berekeningen zijn gebaseerd op afvoergegevens die in de afgelopen honderd jaar zijn gemeten. Met de verwachte klimaatverandering is daarbij nog geen rekening gehouden. We zijn daarom ook na Ruimte voor de Rivier nog niet klaar: we blijven als overheid voortdurend werken aan een veiliger rivierengebied in programma's zoals het Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP) en het Deltaprogramma.

Om te voldoen aan de normen en om de maatgevende Rijnafvoer van 16.000 m³/s veilig te kunnen verwerken, worden nu op 34 plaatsen maatregelen getroffen door voornamelijk meer ruimte voor de rivier te creëren. Alleen waar het onmogelijk of te duur is om meer ruimte te scheppen, is dijkverbetering als maatregel opgenomen. Deze maatregelen samen vormen het programma Ruimte voor de Rivier.

Het rivierengebied wordt door deze maatregelen beter beschermd tegen overstromingen, uitgaande van de bij de Planologische Kernbeslissing gehanteerde

maatgevende afvoer. De maatregelen beïnvloeden alleen de waterstand van de rivieren bij hoogwater (met uitzondering van de verkorte zomerbedverlaging Beneden-IJssel, die ook effect bij laagwater heeft). Bij hoogwater worden mede dankzij deze maatregelen op sommige plekken waterstanddalingen tot wel 70 cm gerealiseerd. Ook wordt de noodzakelijke maximale afvoercapaciteit van 16.000 m³/s bij de Rijntakken en 3800 m³/s bij het benedenstrooms deel van de Maas bereikt.

De herinrichtingsmaatregelen voor de waterveiligheid worden aangegrepen om ook de ruimtelijke kwaliteit van het rivierengebied te versterken. Daarmee heeft het programma Ruimte voor de Rivier een dubbeldoelstelling: naast het vergroten van de waterveiligheid, wordt ook de ruimtelijke kwaliteit versterkt. Concreet betekent dit de versterking van de economische, ecologische en landschappelijke functies in het rivierengebied, die een belangrijk onderdeel vormen van de (inter-)nationale ruimtelijke hoofdstructuur. Voorwaarde bij de versterking van de ruimtelijke kwaliteit is dat er geen strijdigheid mag zijn met de hoofddoelstelling van het riviersysteem: een veilige afvoer van water, ijs en sediment.

Rijkswaterstaat voert samen met provincies, gemeenten en waterschappen het programma Ruimte voor de Rivier uit. De programmadirectie Ruimte voor de Rivier is opgericht om de regie te voeren over alle planstudies en de realisatie van de maatregelen. De minister van Infrastructuur en Milieu is eindverantwoordelijk, met medeverantwoordelijkheid van de staatssecretaris van Economische Zaken.

Het programma Ruimte voor de Rivier is op 15 mei 2001 aangewezen als 'Groot Project'. Conform de Regeling Grote Projecten wordt ieder half jaar een voortgangsrapportage opgesteld. Deze vierentwintigste voortgangsrapportage (VGR24) gaat over de eerste helft van 2014, waarin het programma bijna geheel in de realisatiefase zit.

1.2. Leeswijzer

Deze rapportage beschrijft de voortgang van het programma Ruimte voor de Rivier in termen van scope (hoofdstuk 3), planning (hoofdstuk 4), risicomanagement en auditing (hoofdstuk 5) en financiën (hoofdstuk 6). Hieraan voorafgaand wordt een korte beschrijving gegeven van de relevante ontwikkelingen in de omgeving van het programma (hoofdstuk 2).

1.3. Samenvatting hoofdpunten verslagperiode

Voor alle maatregelen is een SNIP2A-beslissing genomen. In de verslagperiode zijn geen projectbeslissingen genomen. Alleen voor de dijkverbetering op het traject Schoonhovense Veer/ Langerak (onderdeel van maatregel Dijkverbetering Lek/ Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden) moet de projectbeslissing (SNIP3) nog worden genomen. Bij vier maatregelen is het werk gegund.

Vastgestelde en onherroepelijk geworden bestemmingsplannen

In de verslagperiode is voor de uiterwaardvergraving Huissensche waarden het bestemmingsplan vastgesteld. Voor het volledige PKB budget zijn de ruimtelijke plannen vastgesteld (bestemmings- of inpassingsplan)

Na de vaststelling van het bestemmingsplan (rijks- of provinciaal inpassingsplan) bestaat de mogelijkheid tot het indienen van een beroep bij de Raad van State.

In de verslagperiode is het rijksinpassingsplan voor de berging op het Volkerak-Zoommeer onherroepelijk geworden. Daarmee is voor 77%¹ van het PKB budget het plan onherroepelijk (VGR 23: 86%).

Gegunde maatregelen

In de verslagperiode is de marktbenadering gestart van de dijkverbetering Oude Maas/ Hoeksche Waard en de dijkverbetering Oude Maas/ Voorne Putten. Alleen voor enkele onderdelen van de maatregel Berging op het Volkerak-Zoommeer dient de marktbenadering nog te starten.

Voor 98% van het PKB-budget is de marktbenadering al gestart.

Voor de maatregelen Dijkverbetering Oude Maas/ Hoeksche Waard, het deelcontract primaire keringen (onderdeel van de maatregel Berging op het Volkerak- Zoommeer) alsmede de dijkverbetering Nederrijn/ Betuwe/ Tieler- en Culemborgerwaard, Dijkverbetering Lek/Betuwe/ Tieler- en Culemborgerwaard, Dijkverbetering Lek/Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden is het werk gegund. Op 30 juni 2014 is voor 79%¹ van het PKB-budget het werk gegund (VGR 23: 87%).

Vastgoed

Van het aantal dossiers met betrekking tot de benodigde gronden voor rivierversuiming is 95% verworven. Inmiddels is met 565 eigenaren minnelijke overeenstemming bereikt. Het totaal aantal gerechtelijke vonnissen bedraagt zeven.

Bij de maatregelen waar de verwerving nog niet is afgerond, is de onteigening ingezet. Van de 23 maatregelen met een vastgoedopgave, is bij 17 maatregelen de verwerving volledig afgerond. Bij zes maatregelen dient (een deel van de) verwerving nog plaats te vinden. Dit wordt naar verwachting het komende half jaar afgerond.

Behalen van de opgave waterveiligheid

De opdracht aan het programma zoals gesteld in de PKB is om uiterlijk in 2015 het vereiste veiligheidsniveau langs de Rijntakken en het benedenstroomse deel van de Maas te realiseren volgens de wettelijke waterveiligheidsnormen en de daarmee samenhangende ruimtelijke kwaliteit te versterken. Het vereiste veiligheidsniveau is statistisch bepaald op een maatgevende afvoer van 16.000 m³/s bij Lobith. Deze opdracht wordt gerealiseerd door de gezamenlijke effecten van alle Ruimte voor de Rivier projecten, zeven NURG-maatregelen en het uitvoeren van Stroomlijn (inhaalslag om de verruiming in het rivierbed van alle grote rivieren terug te dringen en in overeenstemming te brengen met de geldende norm).

Samenvattend is de voortgang:

- *Ruimte voor de Rivier*: bij zes maatregelen is de mijlpaal waterveiligheid behaald. Van drie maatregelen wordt verwacht dat zij in de tweede helft van 2014 de mijlpaal waterveiligheid bereiken. Vijftien maatregelen bereiken naar verwachting in 2015 de mijlpaal waterveiligheid, inclusief de twee dijkverbeteringen onder regie van HWBP betreft dit zeventien maatregelen. Voor acht maatregelen (één meer dan in VGR23) wordt de mijlpaal waterveiligheid in 2015, op basis van huidige inzichten, niet gerealiseerd:
 - Nederrijn / Lek: Dijkverbetering Nederrijn/Betuwe/Tieler- en Culemborgerwaard; Dijkverbetering Lek/Betuwe/Tieler- en Culemborgerwaard; Dijkverbetering Lek/Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden

¹ De referentie voor het berekenen van het percentage 'behaalde mijlpalen', was het PKB-budget per 2011. In VGR23 heeft er budgetopphoging plaatsgevonden ten behoeve van de maatregel Ruimte voor de Rivier IJsseldelta. De consequenties hiervan in de berekening van de percentages 'behaalde mijlpalen' zijn per VGR24 geëffectueerd. De stijging van het referentiebudget, maakt dat enkele percentages 'behaalde mijlpalen' in vergelijking met VGR23 anders uitvallen.

-
- IJssel: Dijkverlegging Cortenoever; Hoogwatergeul Veessen-Wapenveld; Ruimte voor de Rivier IJsseldelta; Uiterwaardvergraving Scheller-en Oldeneler Buitenwaarden (*nieuw*); Dijkverlegging Westenholte (*nieuw*)

In de vorige verslagperiodes was gemeld dat de doelstelling hoogwaterveiligheid bij Dijkverlegging Voorsterklei naar verwachting in 2016 zou worden gerealiseerd. Deze verwachting is bijgesteld naar 2015.

- **NURG:** voor drie maatregelen is de gestelde waterveiligheid inmiddels bereikt, voor 1 maatregel en voor een aantal deelmaatregelen wordt de waterveiligheid in 2015 bereikt en voor 1 maatregel (Afferdensche en Deestsche waarden) wordt de waterveiligheid na 2015 opgeleverd. Voor 1 maatregel en voor een aantal deelprojecten staat het behalen van de doelstelling waterveiligheid vóór eind 2015 onder druk.
- **Stroomlijn:**
Fase 1 en 2: in de verslagperiode zijn drie maatregelen op terreinen van de Natuur Beherende Organisaties afgerond. Volgens planning worden in 2014 nog drie maatregelen opgeleverd en in 2015 de overige twee maatregelen van Fase 1 en 2, waarna deze zijn afgerond.
Fase 3: In de verslagperiode is het achterstallig veiligheidsbeheer van de overige gebieden in eigendom van particulieren, bedrijven, overheden en natuurbeherende organisaties deels gegund. Uitvoering is voorzien in de jaren 2015 en 2016. De gunning van de laatste maatregelen is voorzien in november 2014, waarna de uitvoering in 2015 van start gaat. De planning is dat deze maatregelen eind 2016 voldoen aan de veiligheidsdoelstelling, waarna oplevering voorzien is voor 2017.

Overige zaken op maatregelniveau

Kribverlagingen Waal

Fase 3: uitvoeringsgerelateerde problemen met betrekking tot afwijkingen van de areaalgegevens (waarover in VGR23 is bericht en waarvoor een risicovoorziening is getroffen), zijn opgelost. Dit heeft geresulteerd in een vaststellingsovereenkomst, waarin de plannings- en financiële consequenties zijn opgenomen.

Hierna zijn de werkzaamheden met betrekking tot de kribverlagingen hervat. De bouw van de langsdammen is in volle gang.

Extra uiterwaardvergraving Millingerwaard

De uitvoering is in volle gang. De verwachting is dat in 2014 het grootste deel van de graafwerkzaamheden zal worden uitgevoerd. Een belangrijk risico voor het uiterlijk eind 2015 realiseren van de waterstanddaling vormt het tijdig beschikbaar zijn van het terrein van een overslagbedrijf. Parallel aan de lopende onteigeningsprocedure wordt het minnelijk spoor voortgezet om het bedrijf te verplaatsen naar elders. Indien hierover overeenstemming wordt bereikt, zal het bedrijf voortgezet gebruik in de Millingerwaard krijgen totdat het definitief kan verplaatsen.

Berging op het Volkerak-Zoommeer

Gunning heeft plaatsgevonden voor het aanpassen van de primaire keringen door het Waterschap Brabantse Delta. Voor de overige onderdelen start de marktbenadering in 2014.

Door inzet van het Volkerak-Zoommeer als waterberging, ontstaan er hogere waterstanden in het regionale watersysteem. Een aantal regionale keringen moet daarom mogelijk verhoogd en/of extra worden versterkt, teneinde de waterberging veilig te laten verlopen. Ik voer gesprekken met het waterschap over de uitwerking hiervan.

Dijkverlegging Westenholte en Uiterwaardvergraving Scheller- en Oldeneler Buitenwaarden (bij Zwolle)

Onder leiding van een onafhankelijk voorzitter hebben realisator en opdrachtnemer de discussie over het contract, mede in relatie tot de verleende vergunningen, afgerond. Hierover is al eerder (VGR23) melding gemaakt en een risicoreservering voor getroffen. Dit is vastgelegd in een vaststellingsovereenkomst. In de overeenkomst is de datum voor de oplevering waterveiligheid op eind 2016 gezet en zijn ook de extra kosten verrekend als gevolg van deze discussie.

Er zijn nog risico's met betrekking tot grondverzet. Hier worden beheersmaatregelen getroffen om te voorkomen dat er nieuwe vertraging optreedt

Ruimte voor de Rivier IJsseldelta – Provincie Overijssel / Rijkswaterstaat

De marktbenadering is op 19 augustus 2013 gestart. Gunning staat gepland voor de tweede helft van 2014.

Er zijn beroepen binnengekomen op de in december 2013 vastgestelde bestemmingsplannen, projectplannen en hoofdvergunningen. Nu het verweerschrift is ingediend, wordt uitspraak van Raad van State eind 2014 verwacht.

Financiën

Het programmabudget bedraagt per 30 juni 2014 € 2.370,3miljoen. De raming op 30 juni 2014 sluit op € 2.330,2 miljoen. Hiervoor geldt een bandbreedte van 6,8%. Dit betekent dat de verwachte uitgaven zullen uitkomen tussen € 2,2 en € 2,5 miljard.

Op 30 juni 2014 is in totaal voor € 1.720,5 miljoen aan verplichtingen aangegaan. Hiervan is op de peildatum € 1.375,2 miljoen betaald. Het totaal van aangegane en aan te gane² verplichtingen bedraagt op 30 juni 2014 € 1.968,7 miljoen.

² Projecten waarvoor de marktbenadering is gestart, maar nog niet is gegund.

2. Het programma in zijn omgeving

2.1. Bewaking doel programma

Veiligheid

De PKB Ruimte voor de Rivier noemt een pakket maatregelen waarmee het vereiste wettelijke veiligheidsniveau is te realiseren. De ontwerpen van de maatregelen zijn in de planstudiefase uitgewerkt. Elk jaar wordt een "pakkettoets" uitgevoerd om vast te stellen of aan de waterveiligheidsopgave uit de PKB wordt voldaan. Dat gebeurt aan de hand van (samenhangende) berekeningen van de afvoerverdeling en de effecten op waterstanden van alle ontwerpen waarvoor een projectbeslissing is genomen. De resultaten van de zesde pakkettoets zijn in juni 2014 beschikbaar gekomen:

In het benedenriviereengebied zijn ten opzichte van 2013 geen veranderingen in vastgestelde ontwerpen geweest, waardoor er geen nieuwe pakketsummen zijn gemaakt. Voor het bovenriviereengebied is in deze pakketsum van een aantal projecten het definitief ontwerp opgenomen, zoals wordt uitgevoerd door de opdrachtnemer.

Uit de pakketsum blijkt dat er op de Waal en Merwede, en de Neder-Rijn en Lek, niets verandert aan de resulterende waterstanden ten opzichte van de pakketsum van 2013. Op het Pannerdensch Kanaal liggen de waterstanden enkele centimeters onder die van de pakketsum van 2013, door een actueler ontwerp van de NURG-maatregel Rijnwaarden en de opgeleverde situatie bij Hondsbroeksche Pleij. Op de Boven-Rijn komen de waterstanden een centimeter hoger uit dan in de pakketsum van 2013, maar nog steeds onder de waterstanden van de PKB Ruimte voor de Rivier.

Op de IJssel zorgt het nieuwe ontwerp van NURG-maatregel Welsumerwaarden en Fortmonderwaarden voor een hogere waterstand bij Deventer. Hier wordt de waterstand 1 à 2 centimeter hoger dan in de pakketsum van 2013. Het oude ontwerp had een grotere waterstandsvaling dan de oorspronkelijke taakstelling. Het nieuwe ontwerp voldoet aan de taakstelling uit de PKB, zoals recent bij de pakketsum is geconstateerd. De waterstanden blijven op of onder de lijn van het voorkeursalternatief uit de PKB Ruimte voor de Rivier.

Ruimtelijke kwaliteit

Een onafhankelijk kwaliteitsteam (het zogeheten Q-team, voorgezeten door de Rijksadviseur voor het Landschap en Water) geeft adviezen aan het programmabureau Ruimte voor de Rivier over de ruimtelijke kwaliteit bij de projecten. Nu van bijna alle maatregelen de projectbeslissing is genomen en de ruimtelijke kwaliteit is vastgelegd in de ontwerpen, is het zaak om de ontworpen ruimtelijke kwaliteit te realiseren. Per project wordt een uitvoeringsbezoek georganiseerd, waarbij de procesmatige borging van de ruimtelijke kwaliteit centraal staat. Wanneer in de realisatiefase sprake is van cruciale wijzigingen, wordt het Q-team om advies gevraagd.

De realisator levert bij afronding van de uitvoering een verantwoordingsrapportage ruimtelijke kwaliteit op. Aansluitend hierop vindt een Q-teambezoek 'Oplevering ruimtelijke kwaliteit' plaats: de realisatie van het project wordt beoordeeld en gerapporteerd als 'Eindoordeel realisatie' van het Q-team. Dit eindoordeel wordt als advies meegenomen in de eindtoets die door het programmabureau Ruimte voor de Rivier wordt uitgevoerd.

Tot op heden hebben er drie opleveringsbezoeken ruimtelijke kwaliteit plaatsgevonden: voor Regelwerk Pannerden, Uiterwaardvergraving Avelingen en voor drie van de vier Nederrijn-maatregelen.

2.2. Organisatorische context en sturingsfilosofie

De aansturing van grote projecten binnen het ministerie van Infrastructuur en Milieu verloopt volgens het Beheersmodel voor Grote Projecten. Het programma Ruimte voor de Rivier bereikt het in de PKB gestelde doel door middel van een programmatische aanpak: maatregelen die onderling verschillen, maar qua doelen en randvoorwaarden samenhangen. Vanuit deze programmagedachte ligt de focus op het beheersen van de maatregelen zelf, de verbanden tussen de maatregelen en de bijdrage die ze leveren aan het realiseren van de twee doelen: veiligheid en ruimtelijke kwaliteit.

De planvorming en uitvoering om de doelen te bereiken, hebben een decentraal karakter. Bij het opstellen van de PKB Ruimte voor de Rivier hebben de waterschappen, provincies, gemeenten en het Rijk intensief samengewerkt. In de planstudie- en realisatiefase is deze samenwerking voortgezet. De verantwoordelijkheid voor een tijdige en beheerste realisatie is echter centraal belegd. De minister van Infrastructuur en Milieu is politiek eindverantwoordelijk voor het programma Ruimte voor de Rivier en de realisatie van de in de PKB vastgelegde doelen.

In het samenspel tussen Rijk en regio bestaat binnen de centrale programmakaders ruimte voor decentrale verantwoordelijkheid van de bestuurlijke partners en realisatoren. Decentrale initiatiefnemers en realisatoren zijn verantwoordelijk voor ontwerpkeuzes, risicomangement, vergunningen, selectie en aansturing van marktpartijen en de verwerving van lokaal draagvlak. Dit alles binnen de PKB-kaders van tijd, geld en scope. Mocht het decentrale bestuur in zijn afwegingen de in de PKB neergelegde doelen en kaders uit het oog verliezen, dan heeft de minister van Infrastructuur en Milieu vanuit haar eindverantwoordelijkheid de bevoegdheid om het initiatiefnemerschap van de maatregel over te nemen en bij Rijkswaterstaat te beleggen.

De sturingsfilosofie van het programma kent twee hoofdelementen. Enerzijds worden initiatiefnemers en realisatoren ondersteund, anderzijds wordt er toezicht op de initiatiefnemers en realisatoren uitgeoefend. In haar faciliterende rol biedt de programmadirectie Ruimte voor de Rivier op diverse kennisgebieden ondersteuning. Dit om te voorkomen dat realisatoren opnieuw het wiel moeten uitvinden. Het gaat dan onder andere om kennis over wet- en regelgeving en kaders op het gebied van hydraulische modellen, de procesaanpak voor de ruimtelijke kwaliteit, vergunningenmanagement, schaderegelingen, archeologie, marktbenadering, contractmanagement en de inrichting van het risicomangement. Toezicht vanuit het programma Ruimte voor de Rivier vindt plaats door middel van toetsing van de voorstellen van realisatoren. Daarnaast vindt toezicht plaats door het Auditcommittee en het Samenwerkingsverband Control. Alle realisatoren dragen samen met het programmabureau zorg voor de kwaliteitsborging.

Rijk en initiatiefnemers hebben in de planstudiefase afspraken vastgelegd in bestuursovereenkomsten of projectopdrachten. De initiatiefnemers zijn de provincies, waterschappen, gemeenten, particulieren en Rijkswaterstaat. In de realisatiefase is de uitvoerende partij (de realisator), vanwege de gebiedskennis en de ervaring met aanbesteding en uitvoering, in de meeste gevallen een waterschap of Rijkswaterstaat. Met de decentrale uitvoerende partij sluit het Rijk een realisatieovereenkomst (ROK). Hierin leggen de partijen afspraken en randvoorwaarden vast. Eén van de hoofdafspraken is dat de realisator een resultaatverplichting heeft ten aanzien van kwaliteit, geld en tijd. Bij de door Rijkswaterstaat uitgevoerde projecten, wordt deze resultaatverplichting vormgegeven in een projectopdracht. Daarnaast wordt met alle geledingen van het bevoegd gezag een samenwerkingsovereenkomst (SOK) afgesloten, welke in de realisatiefase bijdraagt aan regionaal draagvlak, bestuurlijke afstemming borgt en helpt bij het tijdig doorlopen van planologische procedures en vergunningverlening.

2.3. Raakvlakken met andere ontwikkelingen

NURG-programma

Er bestaat inhoudelijke samenhang tussen het NURG-programma en Ruimte voor de Rivier. De Nadere Uitwerking Rivierengebied (NURG) is een programma waarin circa 6.700 hectare nieuwe natuur en veiligheid in het rivierengebied worden gerealiseerd.

Uitgangspunt voor de PKB Ruimte voor de Rivier is dat zeven NURG-projecten vóór eind 2015 zijn uitgevoerd. Deze NURG-projecten zijn geen onderdeel van het PKB-basispakket (met uitzondering van de maatregel Millingerwaard), maar zijn wel noodzakelijk voor het realiseren van de in de PKB opgenomen veiligheidsdoelstelling.

Het Rijk is verantwoordelijk voor tijdige uitvoering van deze NURG-projecten met PKB-veiligheidsdoelstelling. Onder verantwoordelijkheid van het ministerie van Economische Zaken en het ministerie van Infrastructuur en Milieu worden de in onderstaande tabel opgenomen zeven NURG-projecten gerealiseerd. De tabel toont de stand van zaken van de projecten per 30 juni 2014.

Project	Voortgang/wanneer uitgevoerd	Bijdrage PKB-taakstelling
Uiterwaardvergraving Rijnwaardense uiterwaarden	<p>De herinrichting van de Rijnwaardense uiterwaarden bevat zes afzonderlijke inrichtingsprojecten van private en publieke partijen. Het ministerie van Economische Zaken (Dienst Landelijk Gebied) zorgt vanuit haar coördinerende verantwoordelijkheid voor onderlinge afstemming tussen de projecten.</p> <p>Het project <u>Oevergeul Bovenrijn</u> is vertraagd, zoals eerder gerapporteerd in VGR23. Dit door de complexiteit van het project vanwege de ligging vlak voor de splitsing van de Rijn in de Waal en Bovenrijn. Deze verslagperiode zijn diverse maatregelen onderzocht om de waterveiligheidsbijdrage te realiseren. Besluitvorming hierover vindt in de volgende verslagperiode plaats.</p> <p>De <u>Samenwerking Lobberden</u>, een private partij, spant zich in het overgrote deel van de beoogde waterstanddaling uiterlijk eind 2015 te realiseren. Hierbij worden de kosteneffectieve maatregelen uiterlijk eind 2015 gerealiseerd. De start van de ontgroning is uitgesteld vanwege de slechte grondstoffenmarkt, tot naar verwachting 2017. Met de ontgroning zal de volledige bijdrage aan de waterstandsding tot stand worden gebracht.</p> <p>De Samenwerking Bylandt met de <u>Bijlandse uiterwaarde</u>, en DLG met de <u>Groene Rivier</u> hebben hun bijdrage aan de waterveiligheidsdoelstelling naar verwachting eind 2015 gerealiseerd.</p> <p>In mei 2014 heeft de openingshandeling van het deelproject <u>Rijnwaarden Groene Rivier Pannerden</u> plaatsgevonden. Realisatie is voorzien vóór 1 oktober 2015.</p> <p>Het aanwijzingsbesluit Rijntakken N2000 is op 29 april 2014 gepubliceerd en daarmee vastgesteld. De in VGR22 genoemde problematiek van de fourageercapaciteit voor ganzen is hiermee komen te vervallen.</p>	11 cm

Project	Voortgang/wanneer uitgevoerd	Bijdrage PKB-taakstelling
	De verkenning voor het deelproject <u>Geitenwaard</u> wordt in de tweede helft van 2014 opgeleverd. In dit deelproject is alleen sprake van een natuurdoelstelling.	
Uiterwaardvergraving Millingerwaard	<p>Het project Uiterwaardvergraving Millingerwaard is een combinatie van een NURG-project (met 6 cm waterstanddaling) en een PKB-maatregel (met 3 cm waterstanddaling). De uitvoering is in volle gang. De verwachting is dat in 2014 het grootste deel van de graafwerkzaamheden zal worden uitgevoerd. De twee Raad van State beroepen zijn afgehandeld en vormen geen belemmering meer voor de voortgang van het project.</p> <p>Een belangrijk risico voor het uiterlijk eind 2015 realiseren van de waterstanddaling vormt het tijdig beschikbaar zijn van het terrein van een overslagbedrijf. Het Koninklijk Besluit voor de onteigening van het bedrijf is in maart 2014 geslagen. De rechtbank zal naar verwachting in het najaar van 2014 met een vonnis komen. Parallel aan de lopende onteigeningsprocedure wordt het minnelijke spoor voortgezet om het bedrijf te verplaatsen naar elders. Indien hierover overeenstemming wordt bereikt, zal het bedrijf voortgezet gebruik in de Millingerwaard krijgen totdat het definitief kan verplaatsen. Bij voortgezet gebruik staat het tijdig realiseren van de volledige waterstanddaling onder druk omdat een deel van de benodigde maatregelen niet zondermeer gerealiseerd kan worden. Mogelijkheden om de vertraging te voorkomen worden onderzocht, hierover wordt u in VGR25 nader geïnformeerd.</p>	6 cm
Uiterwaardvergraving Renkumse Benedenwaard, Wageningen benedenwaard en veerstoep Lexkesveer	Het project is opgeleverd in november 2009 en heeft 11 centimeter waterstanddaling opgeleverd.	11 cm <i>Gereed</i>
Uiterwaardvergraving Afferdensche- en Deestsche waarden	<p>Het project Afferdensche en Deestsche waarden is vertraagd, zoals in VGR22 gerapporteerd, in verband met niet voorziene kwelproblematiek. Deze is inmiddels opgelost. Er is onderzocht of het project versneld kan worden om de oorspronkelijke deadline van eind 2015 voor de gestelde KRW- en PKB-doelstelling alsnog te halen. Een dergelijke versnelling blijkt aanzienlijke meerkosten met zich mee te brengen. Tevens zijn er nog verschillende risico's waardoor het onzeker blijft of de gestelde doelen eind 2015 kunnen worden bereikt.</p> <p>Daarom wordt het project zonder versnelling herstart, met als streven realisatie van de gestelde doelen uiterlijk vóór eind 2018.</p> <p>Voor de KRW-doelstelling 1^e tranche is een omwisseling met andere projecten in gang gezet.</p>	6 cm
Uiterwaardvergraving Bemmelse waarden	De uitvoering is begin 2010 gestart. De inrichtingswerkzaamheden zijn in de eerste helft van 2013 afgerond. Daarmee is de waterstands daling van 5 cm voor dit project gerealiseerd.	5 cm <i>Gereed</i>
Natuurontwikkelingsproject Noordwaard	Het project is opgeleverd in mei 2008 en heeft 17 cm waterstanddaling gehaald.	17 cm <i>Gereed</i>
Uiterwaardvergraving Welsumerwaarden en Fortmonder waarden natuur	<p>Het inrichtingsplan wordt gefaseerd uitgevoerd. Delen zijn al uitgevoerd en daarmee is een deel van de taakstelling gerealiseerd.</p> <p>Begin 2014 is de opdrachtnemer gestart met de uitvoering van de resterende werkzaamheden.</p> <p>De werkzaamheden aan de westelijke oever zijn nog niet gegund omdat hiervoor nog grond verworven dient te worden. In 2013 is de formele onteigeningsprocedure voorbereid. In januari 2014 is het formele</p>	6-8 cm

Project	Voortgang/wanneer uitgevoerd	Bijdrage PKB-taakstelling
	verzoek tot onteigening bij de Kroon ingediend. De verwachting is dat de resterende werkzaamheden in het kader van waterveiligheid uiterlijk in 2015 worden afgerond.	

De voortgang van de NURG-projecten is aan het eind van deze verslagperiode:

- Drie projecten zijn gereed en hebben aantoonbaar bijgedragen aan de doelstelling waterveiligheid:
 - Uiterwaardvergraving Renkumse Benedenwaard, Wageningen benedenwaard en veerstoep Lexkesveer
 - Uiterwaardvergraving Bemmelse waarden
 - Natuurontwikkelingsproject Noordwaard
- Enkele projecten bereiken naar verwachting in 2015 de doelstelling waterveiligheid:
 - Uiterwaardvergraving Welsumerwaarden en Fortmonder waarden natuur
 - Enkele deelprojecten van Uiterwaardvergraving Rijnwaardense uiterwaarden
- Het uiterlijk eind 2015 bijdragen aan de doelstelling waterveiligheid staat bij de volgende (deel)projecten onder druk. Versnellingsmogelijkheden worden afgewogen.
 - Enkele deelprojecten van Uiterwaardvergraving Rijnwaardense uiterwaarden
 - Uiterwaardvergraving Millingerwaard (gedeeltelijk)
- Een project zal naar verwachting in 2018 de doelstelling waterveiligheid bereiken:
 - Uiterwaardvergraving Afferdensche- en Deestsche waarden

Inhaalslag Stroomlijn

Het riviersysteem in termen van hoogwaterstanden dient in overeenstemming te zijn met de uitgangspunten van de PKB Ruimte voor de Rivier en het project Maaswerken. Onder de naam 'Stroomlijn' is een begin gemaakt met het aanpakken van de spontaan opgekomen vegetatie in de uiterwaarden. Deze inhaalslag is een eenmalige activiteit om de verruwing in het rivierbed van alle grote rivieren terug te dringen en in overeenstemming te brengen met de normen. Het uitvoeren van Stroomlijn is, in samenhang met de Ruimte voor de Rivier-projecten en de NURG-maatregelen, nodig voor het bereiken van de waterveiligheidsdoelstelling.

Stroomlijn is verdeeld in drie fasen. Fase 1 en 2 bestaan in totaal uit 25 maatregelen, waarvan er twee zijn doorgeschoven naar fase 3.

In 2012 en 2013 is in het project Stroomlijn door Natuur Beherende Organisaties (NBO's) en Rijkswaterstaat ervaring opgedaan met het vinden van een evenwicht tussen het verwijderen van vegetatie voor veiligheid en het behouden van vegetatie vanuit natuurwaarden. Het resultaat is dat eind 2013 de eerste vijftien maatregelen zijn afgerond. In deze verslagperiode zijn nog eens drie maatregelen op terreinen van de Natuur Beherende Organisaties opgeleverd. Van de overige maatregelen uit fase 1 en 2 worden er in de tweede helft van 2014 nog drie maatregelen opgeleverd en in 2015 de laatste twee.

De verdere inhaalslag (fase 3) van het vegetatieonderhoud voor de overige gebieden in eigendom van particulieren, bedrijven, overheden en natuurbeherende organisaties wordt aanbesteed. Fase 3 bestaat uit vijf maatregelen, waaronder twee maatregelen uit fase 1 en 2. De maatregelen uit fase 3 zijn verdeeld over twee clusters. Cluster 1 is gegund in maart 2014. Uitvoering is voorzien voor de jaren 2015 en 2016. Gunning van cluster 2 is voorzien voor november 2014, waarna uitvoering in 2015 zal starten. De planning is dat de maatregelen uit cluster 2 eind 2016 voldoen aan de veiligheidsdoelstelling, waarna oplevering voorzien is voor 2017.

Het veiligheidsonderhoud na de ingrepen (vanaf 2017) wordt onder andere via onderhoudsovereenkomsten met eigenaren geborgd.

2.4. Communicatie

Naast aandacht voor het programma als geheel, was er het afgelopen half jaar ook belangstelling voor enkele projecten in het bijzonder. Zo genereerde de dijkeruglegging Lent veel aandacht. De gemeente Nijmegen metselde in bijzijn van stadsgenoten en bestuurders een tijdsapsule met een aantal voorwerpen uit deze tijd in de nieuwe verlengde Waalbrug.

Communicatie met de omgeving

Omdat steeds meer projecten in uitvoering zijn, verandert de informatiebehoefte van bewoners van projectgebieden. Men is met name geïnteresseerd hoe de werkzaamheden worden uitgevoerd en wat hiervan het effect is op de eigen woon- en leefomgeving. In de uitvoering zijn de realisatoren verantwoordelijk voor de publiekscommunicatie richting de bewoners in de projectgebieden. Voor de communicatie over bouw- en geluidshinder werken zij nauw samen met de opdrachtnemers. Bewoners communiceren ook steeds meer zelf over wat er in 'hun achtertuin' gebeurt (via social media en tijdens excursies) en volgen de projecten op de voet.

Door rondleidingen en open dagen te organiseren, krijgen bewoners en geïnteresseerden de kans om het werk ook van dichtbij te zien. Diverse projecten genereerden aandacht voor de werkzaamheden tijdens Wereld Waterdag door lessen over ons Nederlandse watermanagement te verzorgen. Tijdens de Dag van de Bouw werden projecten als Ontpoldering Noordwaard, Ruimte voor de Lek en Dijkteruglegging Lent veelvuldig bezocht. Dit laatste project is door ca. 2.700 bezoekers bezocht en staat daarmee op de 9e plaats van best-bezochte projecten tijdens de Dag van de Bouw. Waterschap Groot Salland heeft verteld over de werkzaamheden bij Ruimte voor de Rivier Deventer tijdens de Deventer Boekenweek op een boottocht over de IJssel.

Berichtgeving over het programma

Internationaal is in de verslagperiode over het programma gepubliceerd in schrijvende pers waaronder Daily Telegraph en New York Times.

Er zijn televisiereportages gemaakt door de Australische en Canadese publieke omroep en de Franse publieke omroep heeft voor het journaal een item gemaakt in de Overdiepe Polder.

Naar aanleiding van het hoogwater in Engeland van begin 2014, heeft Engelse pers (waaronder Thomson Reuters, BBC en The Guardian) in de verslagperiode Ruimte voor de Rivierprojecten bezocht.

Innovatie binnen Ruimte voor de Rivier was een thema in het eerste nummer van Civiele Techniek van dit jaar. Het vaktijdschrift Controlling heeft in de verslagperiode een artikel gepubliceerd over de controlling van het project bij Gorinchem. Journalisten van Nederlandsch Dagblad schreven een artikel over de werkzaamheden in de Overdiepe polder en RTL Nieuws heeft een item over de dijkverlaging bij Overdiep uitgezonden.

Wetenschappelijke evaluatie

Onderzoekers van de TU-Delft en UNESCO-IHE hebben een wetenschappelijke evaluatie uitgevoerd over het *governance*-aspect binnen het programma Ruimte voor de Rivier. Het resultaat is geland in de volgende proefschriften:

- Sebastiaan van Herk: Delivering Integrated Flood Risk Management – Governance for collaboration, learning and adaptation.

-
- **Jeroen Rijke: Delivering Change – Towards fit-for-purpose governance of adaptation to flooding and drought.**

3. De scope van het programma

Als er wijzigingen ontstaan in de scope van het programma, maakt de voortgangsrapportage daar melding van. Er is sprake van een scopewijziging als het beoogde projectresultaat is veranderd ten opzichte van het projectresultaat zoals dat in de PKB is vastgelegd of als er wijzigingen in de bijbehorende randvoorwaarden van tijd en geld optreden.

Het vertrekpunt voor de scope van het programma is de PKB deel 4 Ruimte voor de Rivier, die op 26 januari 2007 in werking is getreden.

In de verslagperiode hebben zich geen scopewijzigingen voorgedaan. Tabel 3.1 geeft de scopewijzigingen tot nu toe weer.

Het financiële saldo van de scopewijzigingen tot en met de verslagperiode is € 93,5 miljoen (prijspeil 2013).

Tabel 3.1: Scopemutaties

Scopewijzigingen tot verslagperiode	financieel gevolg	periode
Dijkverbetering Steurgat opnemen in ontpoldering Noordwaard	+ € 2 miljoen	VGR12
Wijziging waterstanddalend effect bij de SNIP3-beslissing van de Ontpoldering Overdiepse Polder met 3 cm minder	geen	VGR13
Niet uitvoeren van de Dijkverbetering Nederrijn/Geldersche Vallei	- € 2,1 miljoen	VGR14
Niet uitvoeren van de Kadeverlaging Biesbosch	- € 1,5 miljoen	VGR15
Uitbreiding plangebied met Oosterhoutse Waarden bij dijkteruglegging Lent (gefinancierd uit Kaderrichtlijn Water-budget)	+ € 5 miljoen	VGR16
Niet uitvoeren van de Dijkverbetering Lek/Lopiker- en Krimpenerwaard	- € 9 miljoen	VGR16
Niet uitvoeren van de Obstakelverwijdering Suikerdam en Polderkade naar de Zandberg	- € 8,8 miljoen	VGR18
Niet uitvoeren van de Kribverlaging Waalbochten	- € 15,0 miljoen	VGR18
Extra Uiterwaardvergraving Millingerwaard wordt niet uitgevoerd tussen rivierkilometer 870 en 872, maar tussen rivierkilometer 867.5 en 868.5	geen	VGR18
Kribverlaging op traject Tiel-Rossum wordt vervangen door een langsdam	geen	VGR19
Inconsistentie in PKB-referentieontwerp aangaande Kribverlagingen Beneden-Waal en Fort St. Andries	+ € 2,9 miljoen	VGR19
Verlegging van westelijke projectgrens bij Dijkverbetering Amer/Donge	+ € 0,9 miljoen	VGR19
Korte ingesloten tussenvakjes in scope opnemen van dijkringen 43 en 24 en het grootste deel uit dijkkring 16 halen	- € 18,9 miljoen	VGR19
Bypass wordt onderdeel van Ruimte voor de Rivier IJsseldelta. Financiering vanuit: - Rijk begrotingsartikel 1 Deltafonds bypass Kampen € 55 miljoen (wordt gecorrigeerd t.o.v. VGR21, waar het op € 51,7 miljoen was gezet) - Nota Ruimte bij provincie Overijssel € 22,4 miljoen	+ € 77,4 miljoen	VGR21
Bijdrage van de regio aan de maatregel Ruimte voor de Rivier IJsseldelta. Financiering vanuit: - Provincie Overijssel en gemeente Kampen	+ € 95,6 miljoen	VGR22
Aanpassing op de financiering van scopewijzigingen uit VGR21 en VGR22 (Saldering bijdrage Provincie Overijssel aan maatregel Ruimte voor de Rivier IJsseldelta)	- € 35,0 miljoen	VGR23
Saldo van de scopewijzigingen	+ € 93,5 miljoen	

4. Planning en voortgang van het programma

4.1. Mijlpalen

De mijlpalen van het programma hangen nauw samen met de belangrijkste mijlpalen die het ministerie van Infrastructuur en Milieu onderscheidt in de Spelregels voor Natte Infrastructuurprojecten (SNIP). In de planstudie worden de zogenaamde SNIP-fasen doorlopen: de variantkeuze (SNIP2A) en de projectbeslissing (SNIP3). De projectbeslissing markeert het einde van de planstudiefase en het begin van de realisatiefase. Volgend op de projectbeslissing neemt het bevoegde bestuursorgaan een publiekrechtelijk projectbesluit tot het treffen van de maatregel. In de realisatiefase worden de mijlpalen 'start marktbenadering', 'gunning', 'waterveiligheid' en 'oplevering' gehanteerd. De opleveringsbeslissing SNIP6 wordt programma-breed genomen, als administratieve afronding van het programma.

In dit hoofdstuk wordt de voortgang van het programma en van een aantal specifieke maatregelen toegelicht.

4.2. Voortgang

In tabel 4.1 is de voortgang van de maatregelen opgenomen.

Tabel 4.1: Voortgang maatregelen

Nr.	Maatregel	SNIP2a	SNIP3	Start marktbenadering	Ontwerp plan ter inzage	Vaastbel-ling plan	Plan onher-roepelijk	Gunning	Prognose realisatie waterveiligheid
1	Obstakelverwijdering Sulkerdam en polderkade naar de zandberg								vervallen
2	Extra uiterwaardvergraving Millingerwaard	gereed	⁵	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	2015
3	Dijkteruglegging Lent	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	2015
4	Kribverlaging Waalbochten								vervallen
5	Kribverlaging Midden-Waal	gereed	gereed	gereed	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	gereed	gereed In 2013 ¹
6	Kribverlaging Waal - Fort St. Andries	gereed	gereed	gereed	n.v.t.	n.v.t.	gereed	gereed	2015
7	Kribverlaging Beneden Waal	gereed	gereed	gereed	n.v.t.	n.v.t.	gereed	gereed	2015
8	Uiterwaardvergraving Brakelse benedenwaarden en dijkverlegging	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	2015
9	Uiterwaardvergraving Avelingen	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed In 2013 ¹
10	Ontpoldering Noordwaard	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	2015
11	Ontpoldering Overdiepsche Polder	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	2015
12	Kadeverlaging Blesbosch								vervallen
13	Dijkverbetering Amer/Donge	²	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	2014
14	Dijkverbetering Steurgat/Land van Altena	²	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	2015
15	Dijkverbetering Bergsche Maas/Land van Altena	²	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	2015
16	Dijkverbetering Oude Maas/Hoeksche Waard ⁴	²	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	2015
17	Dijkverbetering Oude Maas/Voorne Putten ⁴	²	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	2015
	Zulderklip	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed In 2008
18	Berging op het Volkerak-Zoommeer	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	2015
19	Uiterwaardvergraving Huissensche Waarden	gereed	gereed	⁵	gereed	gereed		⁵	2015
20	Uiterwaardvergraving Melnerswijk	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	2014
21	Uiterwaardvergraving Doorwerthsche Waarden	gereed	⁵	gereed	gereed	n.v.t.	n.v.t.	gereed	gereed In 2013 ¹
22	Uiterwaardvergraving Middelwaard	gereed	⁵	gereed	gereed	n.v.t.	n.v.t.	gereed	gereed In 2013 ¹
23	Uiterwaardvergraving De Tollewaard	gereed	⁵	gereed	gereed	n.v.t.	n.v.t.	gereed	gereed In 2013 ¹
24	Obstakelverwijdering Machinistenschool Elst	gereed	⁵	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	2014
25	Uiterwaardvergraving Honswijkerwaarden, stuweland	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	2015
26	Dijkverbetering Neder-Rijn/Geldersche Vallei								vervallen
27	Dijkverbetering Neder-Rijn/Betuwe/Tieler- en	²	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	2016
28	Dijkverbetering Neder-Rijn/Arnhemse en Velpsebroek	²	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed In 2013
29	Dijkverbetering Lek/Betuwe/Tieler- en Culemborgerwaard	²	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	2016
30	Dijkverbetering Lek/Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden	²		gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	2016
31	Dijkverbetering Lek/Lopiker- en Krimpenerwaard								vervallen
32	Dijkverlegging Cortenoever	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed		gereed	2016
33	Dijkverlegging Voorsterklei	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed		gereed	2015
34	Uiterwaardvergraving Bolwerksplas, Worp en	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	2015
35	Uiterwaardvergraving Kelzers- en Stobbenwaarden en	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	2015
36	Hoogwatergeul Veessen-Wapenveld	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	2016
37	Uiterwaardvergraving Scheller en Oldeneler Buitenwaarden	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	2016
38	Dijkverlegging Westenholte	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	2016
39a	Ruimte voor de Rivier IJsseldelta, gedeelte Zomerbedverlaging ⁶	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed			2016
39b	Ruimte voor de Rivier IJsseldelta, gedeelte Reevediep ⁶	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed			2019
	Honsbroeksche Pleij	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed In 2011

Legenda van de kleuren bij tabel

maatregel is vervallen (zie hoofdstuk 3)
 maatregel is gereed, maatregel valt buiten het PKB-basispakket, was bij het opstellen van de PKB al een 'lopend project' en is nodig voor het halen van de veiligheidsdoelstelling

(¹) De werkzaamheden tbv waterveiligheid zijn gereed, de hydraulische toets ter bevestiging van gerealiseerde waterveiligheid volgt nog
(²) Bij dijkverbeteringen is een variantkeuze/SNIP2a niet aan de orde, omdat er geen sprake is van varianten.

(³) Door te kiezen voor een vervroegde marktbenadering is bij de SNIP2a-beslissing door de toenmalige staatssecretaris gelijk de invest (vergelijkbaar met een SNIP3-beslissing) genomen en is vervolgens de markt ingeschakeld om het voorkeursalternatief uit te werken tot
(⁴) Uitvoering binnen Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP) onder regie van Ruimte voor de Rivier.

(⁵) Uiterwaardvergraving Huissensche Waarden wordt door een particulier gerealiseerd, er is derhalve geen sprake van een aanbested
(⁶) Zomerbedverlaging Beneden-IJssel en Reevediep (bypass Kampen) vormen samen de integrale maatregel Ruimte voor de Rivier IJsseldelta.

4.2.1 Voortgang verslagperiode

A. Mijlpalen planstudiefase

Variantkeuze (SNIP2A)

Voor alle maatregelen is een SNIP2A-beslissing genomen.

Projectbeslissing (SNIP3)

In de verslagperiode zijn geen projectbeslissingen genomen. Alleen voor de dijkverbetering op het traject Schoonhovense Veer/Langerak (onderdeel van maatregelnummer 30) moet de projectbeslissing nog worden genomen.

B. Mijlpalen realisatiefase

Ruimtelijke plannen

In de verslagperiode is voor de uiterwaardvergraving Huissensche waarden het bestemmingsplan vastgesteld. Voor het volledige PKB-budget zijn de ruimtelijke plannen vastgesteld.

Na de vaststelling van het bestemmingsplan (rijks- of provinciaal inpassingsplan) bestaat, tot slot, de mogelijkheid tot het indienen van een beroep bij de Raad van State. In de verslagperiode is het rijksinpassingsplan voor de berging op het Volkerak – Zoommeer onherroepelijk geworden. Daarmee is voor 77% van het PKB-budget het plan onherroepelijk.

Uitvoeringsbeslissingen

In de verslagperiode is de marktbenadering gestart bij de dijkverbetering Oude Maas / Hoeksche Waard en de dijkverbetering Oude Maas / Voorne Putten. Voor 98% van het budget is de marktbenadering gestart. Alleen voor enkele onderdelen van de maatregel Berging op het Volkerak – Zoommeer dient de marktbenadering nog te starten.

Bij de maatregelen Dijkverbetering Oude Maas / Hoeksche Waard, het deelcontract primaire keringen (onderdeel van de maatregel Berging op het Volkerak-Zoommeer) alsmede de Dijkverbetering Nederrijn/Betuwe/Tieler- en Culemborgerwaard, Dijkverbetering Lek/Betuwe/Tieler- en Culemborgerwaard en Dijkverbetering Lek/Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden heeft in de verslagperiode de gunning plaatsgevonden. Daarmee is voor 79% van het PKB-budget het werk gegund.

Aanpassing berekeningssystematiek

De gerealiseerde mijlpalen van Ruimte voor de Rivier worden weergegeven als percentage ten opzichte van het referentiebudget. Tot en met VGR23 was dit het PKB-budget per 2011.

In VGR23 heeft er budgetophoging plaatsgevonden ten behoeve van de maatregel Ruimte voor de Rivier IJsseldelta: hiermee is het referentiebudget verhoogd en telt de maatregel Ruimte voor de Rivier IJsseldelta zwaarder mee in de berekening. De consequenties van de budgetophoging in de berekening van de percentages 'behaalde mijlpalen' zijn per VGR24 geëffectueerd. De stijging van het referentiebudget, maakt dat enkele percentages 'behaalde mijlpalen' in vergelijking met VGR23 anders uitvallen.

Om toch de voortgang zichtbaar te maken, zijn in tabel 4.2 de percentages uit VGR23 gezet, evenals wat het percentage zou zijn conform oude berekenwijze en wat bij de nieuwe berekenwijze het percentage in VGR24 is.

Tabel 4.2: vergelijking voortgang mijlpalen

Mijlpaal	SNIP2A	SNIP3	Vaststelling plan	Plan onherroepelijk	Start marktbenadering	Gunning
Realisatie VGR23 cf PKB budget 2011	100%	97%	97%	86%	98%	87%
Realisatie VGR24 cf PKB budget 2011	100%	97%	100%	96%	98%	98%
Realisatie VGR 24 cf PKB budget 2011 + RVR IJsseldelta	100%	98%	100%	77%	98%	79%

4.2.2 Waterveiligheidsdoelstelling

De realisatie van de waterveiligheidsdoelstelling bij de Ruimte voor de Riviermaatregelen is voorzien voor de periode tussen 2013 en 2019, met een piek in 2015. Het programma is gestart in 2006. In deze tijd worden ingrijpende en complexe maatregelen in het riviereengebied gerealiseerd. Hierbij staat zorgvuldigheid voorop. De realisatie van het programma is momenteel ver gevorderd. In de uitvoering spelen echter nog risico's met mogelijke gevolgen voor de tijddoelstelling.

Aan het eind van deze verslagperiode is de voortgang van de Ruimte voor de Riviermaatregelen als volgt:

- Bij zes maatregelen is de mijlpaal waterveiligheid behaald.
- Van drie maatregelen wordt verwacht dat zij in de tweede helft van 2014 de mijlpaal waterveiligheid bereiken
- Vijftien maatregelen bereiken naar verwachting in 2015 de mijlpaal waterveiligheid (inclusief de twee dijkverbeteringen onder regie van HWBP betreft dit zeventien maatregelen)
- Van zeven maatregelen wordt verwacht dat de mijlpaal waterveiligheid in 2016 wordt bereikt (dit is ook de verwachting voor gedeelte Zomerbedverlaging van Ruimte voor de Rivier IJsseldelta)
- Van een maatregel wordt verwacht dat de mijlpaal waterveiligheid in 2019 wordt bereikt (dit is het gedeelte Reevediep van Ruimte voor de Rivier IJsseldelta).

4.2.3 Uitvoeringsaspecten

Vastgoed

In de verslagperiode is voor € 18,1 miljoen aan vastgoed verworven, in totaal is per 30 juni 2014 € 455,7 miljoen aan vastgoed besteed. Dit is 95% van de actuele vastgoedraming. Van het aantal dossiers van benodigde gronden aangaande de rivierverruiming is 95% verworven. In de vorige verslagperiode was het 88%. Inmiddels is met ruim 565 eigenaren minnelijke overeenstemming bereikt. Het totaal aantal gerechtelijke vonnissen bedraagt zeven.

23 maatregelen binnen het programma hebben een vastgoedopgave. Bij 17 maatregelen is de verwerving volledig afgerond. Bij zes maatregelen loopt de verwerving nog het komende half jaar door.

Beheer & onderhoud

Nu vrijwel alle maatregelen in de realisatiefase zitten, krijgt het beheer & onderhoud een steeds prominentere rol binnen het programma. Vanuit het programma wordt actief gestuurd om de overgang van projecten naar de beheer & onderhoud-fase soepel te laten verlopen.

Beoogde beheerders zijn voor een deel overheidsorganisaties die vanuit de publieke taak het beheer op zich nemen. Deze groep beheerders was in een vroeg stadium al bekend (bijvoorbeeld Rijk, waterschappen en gemeenten).

Vooruitlopend op het moment van overdracht zijn die eindbeheerders, vroegtijdig bij de projecten betrokken. Zo zijn er met een aantal gemeentes inmiddels beheerovereenkomsten gesloten waarin afspraken worden gemaakt over het proces van overdracht en verantwoordelijkheden over de uitvoering van beheer & onderhoud van bijvoorbeeld kunstwerken of wegen. Ook zijn deze toekomstige beheerders betrokken bij het opstellen van de technische en proceseisen ten aanzien van de te realiseren objecten zoals bruggen, waterpompen en dijken. De toekomstige beheerders geven door middel van een instemmings-verklaring formeel akkoord op de marktbenaderingstukken.

Tijdens de realisatie worden beheerders betrokken bij wijzigingen die effect kunnen hebben op het beheer & onderhoud. Op deze manier wordt geborgd dat beheerders na afloop van de realisatie het areaal ook daadwerkelijk in beheer willen en kunnen nemen.

Door aangepaste Europese regelgeving is één-op-één doorlevering van rijksgronden aan terreinbeheerders niet zondermeer mogelijk. In de planstudiefase was steeds het streven om de toekomstige eindbeheerders al bij het ontwerp te betrekken. Ten gevolge van bovengenoemde verandering, zijn de destijds beoogde eindbeheerders uit de voorfase, veelal NBO's, niet meer de eerst-aangewezen gegadigden voor het uitvoeren van het beheer & onderhoud op deze terreinen. Conform rijksbeleid worden de eerste ervaringen opgedaan met het openbaar en transparant aanbesteden van het beheer & onderhoud op strategische eigendommen van de Staat.

4.2.4 Belangrijkste ontwikkelingen op maatregelniveau

Extra uiterwaardvergraving Millingerwaard – Dienst Landelijk Gebied

De uitvoering is in volle gang. De verwachting is dat in 2014 het grootste deel van de graafwerkzaamheden zal worden uitgevoerd. De twee Raad van State beroepen zijn afgehandeld en vormen geen belemmering meer voor de voortgang van het project.

Een belangrijk risico voor het uiterlijk eind 2015 realiseren van de waterstanddaling vormt het tijdig beschikbaar zijn van het terrein van een overslagbedrijf. Het Koninklijk Besluit voor de onteigening van het bedrijf is in maart 2014 geslagen.

Parallel aan de lopende onteigeningsprocedure wordt het minnelijke spoor voortgezet om het bedrijf te verplaatsen naar elders. Indien hierover overeenstemming wordt bereikt, zal het bedrijf voortgezet gebruik in de Millingerwaard krijgen totdat het definitief kan verplaatsen. Bij voortgezet gebruik staat het tijdig realiseren van de volledige waterstanddaling onder druk omdat een deel van de benodigde maatregelen niet zondermeer gerealiseerd kan worden. De mogelijkheden om vertraging te voorkomen worden onderzocht, hierover wordt u in VGR25 nader geïnformeerd.

Dijkteruglegging Lent – gemeente Nijmegen

Het werk aan de pijlers van de spoorbrug door ProRail is opgeleverd. Op 16 juli 2014 vindt de 'opening' plaats.

De uitvoering van de werkzaamheden verloopt volgens planning. Verrichte werkzaamheden hebben betrekking op het graven van de nevengeul aan de westzijde, het aanleggen van pijlers van verschillende bruggen en het afmaken van de dijk aan de oostzijde van de Waalbrug.

Kribverlagingen Waal (3 fasen) – Rijkswaterstaat

De werkzaamheden van de tweede fase, te weten de kribverlagingen op de Midden-Waal, zijn afgerond. Het gesprek met de opdrachtnemer over het reeds uitgevoerde werk wordt in de tweede helft van 2014 beslecht, waarna het werk met terugwerkende kracht per 1 maart 2013 wordt opgeleverd. Dit gesprek gaat onder meer over de extra kosten die de opdrachtnemer moest maken als gevolg van afwijkingen in de bodem (aanwezigheid verontreiniging en puin).

De uitvoeringsgerelateerde problemen bij fase 3 met betrekking tot afwijkingen van de areaalgegevens (waarover in VGR23 is bericht en een risicovoorziening voor is getroffen) zijn opgelost. Dit heeft geresulteerd in een vaststellingsovereenkomst waarin de financiële en planningsconsequenties zijn opgenomen. Hierna zijn de werkzaamheden met betrekking tot de kribverlaging hervat. De bouw van de langsdammen is in volle gang.

Uiterwaardvergraving Brakelse Benedenwaarden en Dijkverlegging Munnikenland – Waterschap Rivierenland

De werkzaamheden voor dit project zijn in volle gang. Er zijn geen bijzonderheden te benoemen.

Uiterwaardvergraving Avelingen – gemeente Gorinchem

Op 27 maart 2014 heeft de minister de Uiterwaardvergraving Avelingen 'geopend'. Daarmee is formele oplevering van deze maatregel een feit. Samen met de gemeente Gorinchem en de ondernemers van bedrijventerrein Avelingen is de oplevering gevierd.

Op 28 maart 2014 heeft het Q-teambezoek oplevering Ruimtelijke Kwaliteit plaatsgevonden.

Ontpoldering Noordwaard - Rijkswaterstaat

De uitvoering van het project is in volle gang en loopt op schema. In de verslagperiode zijn onder andere kabels en leidingen aangepast en verlegd, zoals al aangekondigd in VGR23. Dit is goed verlopen.

Ontpoldering Overdiepe Polder – Waterschap Brabantse Delta

De uitvoering van de maatregel is in volle gang. De toekomstige primaire kering is gesloten. Op 6 juni 2014 heeft de dijkgraaf het startsein gegeven voor het afgraven van de huidige primaire kering.

Uit explosievenonderzoek voor de af te graven kering, blijkt dat er veel (meer dan verwacht) explosieven aanwezig zijn. De lange doorlooptijd van het veilig ruimen van deze niet gesprongen explosieven kan mogelijk impact hebben op de voortgang van het project.

Dijkverbetering Amer/Donge – Waterschap Brabantse Delta

De uitvoering van de maatregel verloopt conform planning. De mijlpaal realisatie van waterveiligheid wordt al in de tweede helft van 2014 bereikt in plaats van in 2015.

Dijkverbetering Steurgat/ Land van Altena en Dijkverbetering Bergsche Maas/ Land van Altena – Waterschap Rivierenland

Op 6 januari 2014 vond definitieve gunning plaats. Gunning was vertraagd door beroep op de gunningsuitslag. Op basis van het oordeel van de rechter is er gegund aan de bezwaarmakende partij.

Na voorbereiding door opdrachtnemer, is de uitvoering gestart op 15 maart 2014.

Dijkverbeteringen Oude Maas / Hoeksche Waard en Voorne Putten – HWBP2 / Waterschap Hollandse Delta

In de eerste helft van 2009 (zie VGR14) is ingegaan op het verzoek van het waterschap om vanwege de overlap met het Hoogwaterbeschermingsprogramma de Dijkverbeteringen Oude Maas / Hoeksche Waard en Oude Maas / Voorne Putten, onder regie van Ruimte voor de Rivier, binnen het HWBP uit te voeren.

Op 16 januari 2014 is het contract getekend met de opdrachtnemer ten behoeve van Dijkverbetering Oude Maas / Hoeksche Waard. De benodigde gronden zijn middels minnelijke verwerving verkregen.

Voor Dijkverbetering Voorne Putten zal in komende verslagperiode de gunning plaatsvinden.

Berging op het Volkerak-Zoommeer – diverse waterschappen / Rijkswaterstaat

De uitvoering van de maatregel is in handen van vier organisaties: Waterschap Scheldestromen, Waterschap Hollandse Delta, Waterschap Brabantse Delta en Rijkswaterstaat.

Op 13 februari 2014 is de opdrachtbrief met Waterschap Hollandse Delta getekend ontvangen.

Op 26 februari 2014 was de zitting bij de Raad van State, waarna de plannen op 2 april 2014 onherroepelijk werden.

Gunning door Waterschap Brabantse Delta heeft plaatsgevonden voor het deelproject Primaire Keringen (op 8 april 2014).

Om de inzet van de waterberging veilig te laten verlopen, wordt een inzetprotocol opgesteld door Rijkswaterstaat samen met de betrokken overheden. Begin 2015 zal er een oefening plaatsvinden, waarna het inzetprotocol eind 2015 wordt afgerond.

Een aantal regionale keringen binnen het beheersgebied van het Waterschap Brabantse Delta moet mogelijk verhoogd en/of extra worden versterkt, teneinde de waterberging veilig te laten verlopen. Ik voer gesprekken met het waterschap over de uitwerking hiervan. Over de uitkomst en consequenties van deze onderzoeken wordt u in VGR25 verder geïnformeerd.

Uiterwaardvergraving Huissensche Waarden – privaat initiatief

Bij het project Huissensche Waarden wordt door een particuliere initiatiefnemer rivierverruiming gecombineerd met zandwinning.

De gemeente van Overbetuwe heeft het bestemmingsplan op 6 februari 2014 vastgesteld. De haalbaarheid van de planning wordt mede bepaald door de uitspraak van Raad van State, die is voorzien voor september 2014.

Uiterwaardvergraving Meinerswijk - Rijkswaterstaat

Op 16 januari 2014 is de starthandeling van Uiterwaardvergraving Meinerswijk verricht in aanwezigheid van de minister. Daarmee is het werk aan de instroomdrempel en het graven van de geul gestart. Aan het eind van deze verslagperiode is reeds meer dan de helft van het grondwerk gereed. Realisatie van de mijlpaal waterveiligheid is voorzien voor komende verslagperiode.

Uiterwaardvergravingen Doorwerthsche Waarden, Middelwaard, De Tollewaard en Obstakelverwijdering machinistenschool Elst - Rijkswaterstaat

De werkzaamheden bij Middelwaard, De Tollewaard en Doorwerth zijn gereed. De mijlpaal waterveiligheid is behaald, onder voorbehoud van de hydraulische toets ter bevestiging van de gerealiseerde waterveiligheid. Op 16 mei 2014 heeft het Q-team een bezoek gebracht in het kader van de eindoplevering van deze drie maatregelen.

Bij werkzaamheden in het kader van Obstakelverwijdering machinistenschool Elst stuit de opdrachtnemer op meer vervuiling (puin, olieverontreinigingen en NGE's) dan voorzien. De afronding van de werkzaamheden in het kader van mijlpaal waterveiligheid bij Elst is voorzien voor eind van de zomer 2014.

De mijlpaal oplevering vindt plaats na het akkoord bevinden van de opleverdossiers van alle vier de maatregelen.

Uiterwaardvergraving Honswijkerwaarden, stuweiland Hagestein, Hagesteinse uiterwaard en Heerenwaard (Ruimte voor de Lek) - Rijkswaterstaat

Op 5 maart was de starthandeling van Ruimte voor de Lek, in aanwezigheid van de minister. Realisatie verloopt conform planning.

Dijkverbetering Nederrijn/Arnhemse- en Velpsebroek – Waterschap Rijn en IJssel

De werkzaamheden ten behoeve van mijlpaal waterveiligheid zijn volgens planning eind 2013 afgerond.

De mijlpaal oplevering moet nog plaatsvinden, na het akkoord bevinden van de opleverdossiers.

Dijkverbetering Nederrijn/ Betuwe/Tieler- en Culemborgerwaard, Dijkverbetering Lek/Betuwe/ Tieler- en Culemborgerwaard / beide dijkring 43, Dijkverbetering Lek/Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden / dijkring 16 (Rivierenland) – Waterschap Rivierenland

Op 14 april heeft de minister de starthandeling verricht van een combinatie van dijkverbeteringen bij het Waterschap Rivierenland in het kader van Ruimte voor de Rivier en het tweede Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP2).

Dijkring 43 tot Schoonhoven

Voor dit dijkverbeteringstraject heeft op 19 juni 2014 de gunning plaatsgevonden. Gunning was vertraagd door beroep op de gunningsuitslag. Na uitspraak van de rechter, zijn alle bezwaren verworpen.

Start uitvoering is voorzien voor de tweede helft van 2014.

Onderdeel van de dijkverbetering Hagestein-Opheusden is een innovatieve dijkverbetering middels geotextiel, om piping tegen te gaan. Voor vier deeltrajecten is een apart aanbestedingsproces opgestart ten behoeve van de toepassing van een geotextiel.

Dijkring 16 Schoonhoven - Langerak

Gunning van het dijkverbeteringstraject Schoonhoven – Langerak vond plaats op 19 mei 2014.

Op 21 mei 2014 is de realisatieovereenkomst tussen Rijk en waterschap getekend.

Dijkverbetering Arnhem Malburgen

De werkzaamheden voor Dijkverbetering Arnhem Malburgen ten behoeve van mijlpaal waterveiligheid zijn afgerond. Dit is in VGR21 al gemeld. De opdrachtnemer diende afgelopen verslagperiode nog enkele restpunten op te pakken. De mijlpaal oplevering staat gepland voor de tweede helft van 2014 na het akkoord bevinden van de opleverdossiers.

Dijkverleggingen Cortenoever en Voorsterklei (bij Zutphen) – Waterschap Vallei en Veluwe

Op 17 maart 2014 is de fysieke uitvoering van de maatregel gestart.

Op 13 december 2013 was de zitting bij de Raad van State. De termijn voor uitspraak is meerdere malen verlengd. De uitspraak wordt nu na de zomer van 2014 verwacht. Dit kan, afhankelijk van de uitkomst, kritisch zijn voor de voortgang van het project.

Voor Voorsterklei zijn alle gronden minnelijk verworven, de gerechtelijke onteigening voor Cortenoever is afgelopen verslagperiode gestart. Afgaande op de huidige planning van de opdrachtnemer wordt de mijlpaal waterveiligheid bij Voorsterklei naar verwachting al in 2015 in plaats van 2016 gerealiseerd.

Uiterwaardvergravingen Bolwerksplas, Worp en Ossenwaard en Keizers- en Stobbenwaarden en Olsterwaarden (bij Deventer) – Waterschap Groot Salland

De uitvoering bij Deventer is in volle gang. Bij de werkzaamheden worden op plaatsen onverwachte verontreinigingen en niet-gesprongen explosieven aangetroffen.

Op 4 maart 2014 zijn de (verstevigde) pijlers van de spoorbrug opgeleverd en op 15 mei 2014 vond de openingshandeling plaats.

Hoogwatergeul Veessen-Wapenveld – Waterschap Vallei en Veluwe

De gecompriëerde uitvoering vraagt om een uitgebreide voorbereiding. Pas in de tweede helft van 2014 start de daadwerkelijke uitvoering.

Ter voorbereiding op de werkzaamheden zijn enkele hoogspanningsmasten in het projectgebied (hoogwatergeul) verhoogd.

Dijkverlegging Westenholte en Uiterwaardvergraving Scheller- en Oldeneler Buitenwaarden (bij Zwolle) – Waterschap Groot Salland

Onder leiding van een onafhankelijk voorzitter hebben realisator en opdrachtnemer de discussie over het contract, mede in relatie tot de verleende vergunningen, afgerond. Hierover is al eerder (VGR23) melding gemaakt en een risicoreservering voor getroffen. Dit is vastgelegd in een vaststellingsovereenkomst. In de overeenkomst is de datum voor de oplevering waterveiligheid op eind 2016 gezet en zijn ook de extra kosten verrekend als gevolg van deze discussie. Er zijn nog risico's met betrekking tot grondverzet. Hier worden beheersmaatregelen getroffen om te voorkomen dat er nieuwe vertraging optreedt.

Zomerbedverlaging Beneden-IJssel

Zie maatregel Ruimte voor de Rivier IJsseldelta.

Dijkverlegging Hondsbroeksche Pleij en regelwerk Pannerden - Rijkswaterstaat

De maatregel Hondsbroeksche Pleij is opgeleverd.

De bouw van het regelwerk Pannerden moet voorkomen dat, als gevolg van de uitvoeringsvolgorde van de Ruimte voor de Rivier-maatregelen, de afvoerverdeling verandert (zie VGR17). De werkzaamheden ten behoeve van het regelwerk zijn gereed. Op 24 januari 2014 vond het Q-teambezoek oplevering Ruimtelijke Kwaliteit plaats.

Na het verwerken van enkele restpunten met betrekking tot het ontwerp, volgt de mijlpaal oplevering in de tweede helft van 2014.

Ruimte voor de Rivier IJsseldelta – Provincie Overijssel / Rijkswaterstaat

De marktbenadering is op 19 augustus 2013 gestart. Gunning staat gepland voor de tweede helft van 2014.

Er zijn beroepen binnengekomen op de in december 2013 vastgestelde bestemmingsplannen, projectplannen en hoofdvergunningen. Nu het verweerschrift is ingediend, wordt uitspraak van Raad van State eind 2014 verwacht.

5. Risicomanagement en auditing

5.1. Toprisico's op programmaniveau en beheersing

Risico's kunnen leiden tot negatieve financiële gevolgen of tot vertraging van de uitvoering van het programma. De risico's op programmaniveau zijn gegroepeerd naar inhoudelijke thema's.

Het overzicht van risico's wordt elk kwartaal geactualiseerd. Dan wordt nagegaan of er nieuwe risico's worden voorzien en of de kansen en/of gevolgen van bestaande risico's zijn gestegen dan wel gedaald. Op basis van die inzichten worden vervolgens beheersmaatregelen getroffen om de kans van optreden of het effect van de risico's te verminderen.

Het programma stimuleert kennisdeling en het uitwisselen van best practices tussen de projecten. Zo is er in mei 2014 een kennisdelingsdag georganiseerd voor alle contractmanagers, technisch managers en managers projectbeheersing over de beheersing van uitvoeringsrisico's.

De programmarisico's worden geclusterd naar de volgende thema's:

- **Proces:** omgeving- en organisatierisico's die de voortgang van het programma vertragen of de kosten verhogen;
- **Grond:** risico's die samenhangen met de bestemming en samenstelling van grond;
- **Vastgoed:** risico's die samenhangen met de verwerving van de benodigde gronden en opstallen;
- **Hydraulica:** risico's die te maken hebben met het niet realiseren van de in de PKB gevraagde waterstanddaling;
- **Natuur:** risico's die samenhangen met vergunningverlening op basis van de natuurwetgeving;
- **Markt en aanbesteding:** risico's die samenhangen met de aanbesteding en uitvoering van de maatregelen door marktpartijen.

Op basis van de reguliere actualisatie van de risico's is een top 3 aan tijdrisico's en een top 3 aan geldrisico's voor het programma samengesteld, zie tabel 5.1 en 5.2. De toprisico's zijn allen endogene risico's voor het programma. Bij het optreden van endogene risico's worden de budgettaire gevolgen ervan in beginsel binnen het PKB-budget gedekt, de tijdsgevolgen kunnen invloed hebben op de verwachte opleveringsdatum van een of meerdere maatregelen.

Per risico is de actuele verwachtingswaarde (kans van optreden * ingeschatte consequenties naar tijd en geld) aangegeven en is aangegeven of deze verwachtingswaarde ten opzichte van de vorige VGR is gestegen of gedaald.

Tabel 5.1: Top 3 programmarisico's: Tijd

Risico	Verwachtingswaarde (kans * gevolg)
1. VASTGOED: Gronden zijn niet tijdig beschikbaar, waardoor uitvoering in de knel kan komen.	7 maanden (gestegen)
2. PROCES: Verschillen in interpretatie van beheeropgave en discussies met beheerders t.a.v. te realiseren objecten voordat zij beheer & onderhoud op zich willen nemen.	3 maanden (gelijk)
3. GROND: Ondanks gedegen onderzoek wordt er toch gestuit op niet-gesprongen explosieven (toevalstreffers), archeologie of verontreinigingen.	3 maanden (gelijk)

Tabel 5.2: Top 3 programmarisico's: Geld

Risico	Verwachtingswaarde (kans * gevolg)
--------	------------------------------------

1. GROND: Afwijkende (her)bruikbaarheid grond (afwijking in grond fysisch/chemisch, volume of bodemsamenstelling), wat op basis van vooronderzoek door realisator niet redelijkerwijs te verwachten was.	€ 17,4 miljoen (gestegen)
2. GROND: Archeologische toevalsvondst tijdens de uitvoering	€ 8 miljoen (gestegen)
3. PROCES: Claims van opdrachtnemers als gevolg van optreden tijdrisico's buiten hun verantwoording (niet nakomen van verplichtingen als opdrachtgever)	€ 5 miljoen (gelijk)

Toprisico 1 (Tijd): Gronden zijn niet tijdig beschikbaar, waardoor uitvoering in de knel kan komen.

Dit risico werd afgelopen verslagperiodes ook onderkend, maar is qua omvang groter geworden en daarom nieuw in de top tijdrisico's.

De grondverwerving ten behoeve van het programma vordert gestaag. Er resteert echter een aantal lastige dossiers die mogelijk een vertragend effect kunnen hebben op de realisatie van de maatregel. De belangrijkste oorzaak hiervan is het niet tijdig beschikbaar hebben van een herplaatsingslocatie (onder andere in verband met de doorlooptijd van vergunningen op de nieuwe locatie of uitloop van nieuwbouw).

Dit risico is actueel bij Millingerwaard (zie ook paragraaf 4.2.4) en kan ook bij andere maatregelen waar nog niet alle vastgoed verworven is, spelen.

Beheersing van het risico vindt plaats doordat de realisatoren en het programma zo veel als mogelijk faciliteren bij de aanvraag van vergunningen en het zoeken naar en geschikt maken van herplaatsingsmogelijkheden.

Toprisico 2 (Tijd): Verschillen in interpretatie van beheeropgave en discussies met beheerders t.a.v. te realiseren objecten voordat zij beheer & onderhoud op zich willen nemen.

Dit risico is inhoudelijk en qua omvang niet gewijzigd ten opzichte van VGR23. De beheersmaatregelen voor dit risico staan genoemd onder paragraaf 4.2.3.

Toprisico 3 (Tijd): Ondanks gedegen onderzoek wordt er toch gestuit op niet-gesprongen explosieven (toevalstreffers), archeologie of verontreinigingen.

Ondanks dat dit risico qua omvang gelijk is gebleven, is het risico door wegvallen van andere risico's, nieuw in de top3 van tijdrisico's.

Gedurende de uitvoering kan het gebeuren dat de opdrachtnemer (meer) stuit op NGE's, archeologische resten of verontreinigingen, waar op basis van vooronderzoek geen rekening mee werd gehouden. Het ruimen, bergen en saneren hiervan vraagt extra tijd.

Door bij aanbesteding te vragen om een robuuste planning, hoeft eventuele vertraging niet direct gevolgen voor de einddatum te hebben. Daarnaast faciliteert het programma op verzoek om doorlooptijden van het ruimen, bergen en saneren te helpen bespoedigen.

Toprisico 1 (Geld): Afwijkende (her)bruikbaarheid grond (afwijking in grond: fysisch/chemisch, volume of bodemsamenstelling), wat op basis van vooronderzoek door realisator niet redelijkerwijs te verwachten was.

Als de grond qua samenstelling of volume blijkt af te wijken van wat er op basis van vooronderzoek verwacht kon worden, worden er extra kosten gemaakt voor transport (aan- en afvoer) en verwerking van grond. Voor het programma is dit een groot risico, gezien de grote hoeveelheid grond die verzet wordt.

Beheersing van het risico vond onder andere plaats door tijdens de planstudie grondonderzoeken uit te voeren. De uitkomsten hiervan zijn aan de markt meegegeven, inclusief duiding van de resterende onzekerheden. Mocht het risico desondanks toch optreden, dan zoeken realisator en programma (zonder in de

verantwoordelijkheid van opdrachtnemer te treden) naar efficiënte verwerkingwijze van de aangetroffen grond.

Dit risico stond ook in VGR23 al in de top3 aan geldrisico's, maar is qua verwachtingswaarde toegenomen. Dit is deels te verklaren omdat de grondgerelateerde risico's uit de planfase –welke is afgesloten– zijn overgeheveld naar realisatierisico's.

Toprisico 2 (Geld): Archeologische toevalsvondst tijdens de uitvoering

De reservering voor dit risico is fors toegenomen. De te verwachten kosten van het lichten van het Koggeschip bij IJsseldelta lijken hoger dan waar aanvankelijk rekening mee is gehouden. Vooruitlopend op de marktbenadering van dit (deel)project, heeft het programma de reservering voor deze te maken kosten verhoogd.

Beheersing van het risico vond in de projecten plaats door tijdens de planstudiefase archeologisch vooronderzoek te doen. Mocht er desondanks tijdens de uitvoering toch op een toevalsvondst gestuit worden, dan worden realisator en/of programma betrokken om de vondst op een efficiënte wijze veilig te stellen (bergen en/of toedekken).

Toprisico 3 (Geld): Claims van opdrachtnemers als gevolg van optreden tijdrisico's buiten hun verantwoording (niet nakomen van verplichtingen als opdrachtgever).

Het risico is qua omvang gelijk gebleven, maar nieuw in de top 3 vanwege het wegvallen van het risico met betrekking tot 'afwijkende constructies' (zie onder). Het programma en de realisatoren sturen op het beheersen van tijdrisico's, om derhalve zo veel als mogelijk haar verplichtingen jegens de opdrachtnemers na te komen. Toch kan het voorkomen dat contractueel afgesproken randvoorwaarden niet tijdig waargemaakt kunnen worden. De risicoreservering van € 5 miljoen is er ter dekking van mogelijke claims binnen de verantwoordelijkheid van het programma (en daarmee exogeen voor de realisator).

Ten opzichte van de toprisico's uit VGR23 is een aantal risico's beheerst of (in verhouding) kleiner geworden en daarmee vervallen uit de huidige lijst met toprisico's:

De aanwezige constructie blijkt tijdens de realisatie af te wijken van de beschikbare (areaal)informatie. Dit kan leiden tot discussies over meerwerk.

Dit risico is gedeeltelijk opgetreden bij Kribben. Nu de discussies over de staat en samenstelling van de kribben zijn opgelost, is de risicoreservering voor dit risico fors naar beneden bijgesteld. Een deel van de daling wordt geboekt als opgetreden risico (zie ook bijlage 3 – opgetreden programmarisico's) en een deel van de reservering valt vrij.

De realisator en opdrachtnemer verschillen van mening over de uitvoering van het contract.

Dit risico is in omvang naar beneden bijgesteld, mede naar aanleiding van het afronden van discussies bij enkele projecten waar issues speelden (zie ook paragraaf 4.2.4). Daarmee valt het buiten de top3 aan tijdrisico's.

Uitvoeringsknelpunten rondom grondverzet vanwege (aanvullende) eisen door bevoegd gezag, toekomstige beheerders of eigenaren

Zoals hierboven onder toprisico 1 (geld) is beschreven, heeft er een verschuiving van reservering met betrekking tot de grondrisico's plaatsgevonden. Waar toprisico 1 (geld) in omvang is gestegen, is dit risico gedaald. Overall middelt dit uit.

5.2. Onvoorzien programma

Deze paragraaf gaat in op de financiële risico's van het programma. Dit betekent niet dat de tijdrisico's geen rol spelen. Deze tijdrisico's worden net als de financiële risico's elk kwartaal bijgewerkt.

De optelsom van de financiële verwachtingswaarden van de individuele risico's voor het programma bepaalt het risicoprofiel per thema (benoemde risico's). Daarnaast is er een reservering voor onbenoemde risico's. De optelsom van de benoemde en onbenoemde risico's vormt het totale onvoorzien op programmaniveau (zie tabel 5.3).

Tabel 5.3: Kwantificering van onvoorzien in miljoen euro naar programmathema's

Thema's	PKB4 verwachtingswaarde	Verwachtingswaarde VGR23	Verwachtingswaarde VGR24
Proces	96,9	47	24,8
Grond	116,4	32,9	39,4
Vastgoed	40,1	2	5,3
Hydraulica	54,2	1	1
Natuur	11,2	0	0
Markt & Aanbesteding	-	0	0
Subtotaal benoemde risico's	318,8	82,9	70,5
Onbenoemde risico's	65,4	63,8	50,5
Totaal onvoorzien	384,2	146,7	121

Uit het overzicht blijkt dat het totaal onvoorzien op programmaniveau in de verslagperiode per saldo met € 25,7 miljoen is gedaald, voortkomend uit een daling van € 12,4 miljoen bij benoemde risico's en een daling van € 13,3 miljoen aan onbenoemde risico's.

De daling van het onvoorzien wordt verklaard in de paragrafen 5.2.1 en 5.2.2.

5.2.1 Benoemde risico's: per thema

Hieronder staan de grootste mutaties van de benoemde risico's per thema verklaard. De grootste mutaties zitten in het thema 'proces'.

Proces

Voor de procesrisico's is het financiële risicoprofiel in de verslagperiode afgenomen met € 22,2 miljoen. De belangrijkste mutaties voor de procesrisico's zijn:

- Het risico 'De aanwezige constructie blijkt tijdens de realisatie af te wijken van de beschikbare (areaal)informatie.' is gedeeltelijk opgetreden bij Kribben. Een deel van de daling wordt geboekt als opgetreden risico (zie ook bijlage 3 – opgetreden programmarisico's) en een deel van de reservering valt vrij. Er blijft nog een restrisico over voor mogelijke andere maatregelen waar het risico kan optreden.
- Een van de twee risicoreserveringen voor opdrachten aan het Rijksvastgoed- en ontwikkelbedrijf die in VGR23 nieuw waren opgevoerd, is vervallen. Het blijkt dat deze opdracht contractueel al bij opdrachtnemers was belegd en daarmee niet voor rekening van het programma komt.
- Een nieuw risico is 'Extra kosten voor programma als gevolg van Keermiddel Tholen'. Dit betreft een correctie, daar per abuis een aantal elementen wel in het SNIP3-ontwerp, maar niet in het SNIP3-budget meegenomen zijn.

Vooruitlopend op de gunning heeft het programma een risicoreservering aangemaakt, waaruit eventuele overschrijding van het budget gefinancierd kan worden.

Grond

Het risicoprofiel van de grondrisico's is gestegen met € 6,5 miljoen ten opzichte van VGR23. Dit wordt vooral verklaard door:

- De te verwachten kosten voor het lichten van het Koggeschip bij IJsseldelta lijken hoger dan waar aanvankelijk rekening mee is gehouden. Vooruitlopend op de marktbenadering van dit (deel)project, heeft het programma de reservering voor het risico 'Watergerelateerde archeologische resten worden gevonden tijdens de uitvoering' opgehoogd.

Vastgoed

De stijging van het vastgoedprofiel met € 3,3 miljoen is een gevolg van het opnemen van een extra risicoreservering voor de resterende vastgoedopgave, opgebouwd uit de volgende risico's:

- Door uitspraak van de gerechtelijke macht zijn kosten van onteigening hoger dan verwacht
- Er moeten (als gevolg van ontwerpoptimalisaties) meer/aanvullende gronden verworven worden dan waar rekening mee is gehouden in de vastgoedplanning en -raming
- De onderhandelingsprijs voor gronden- en vastgoedverwerving valt hoger uit dan de taxatiewaarde.

Daarnaast is een vastgoedrisico vervallen dat in VGR22 was geïntroduceerd: "het programma moet kosten betalen voor schadebeperkende maatregelen". De kosten voor eventuele schadebeperkende maatregelen kunnen opgevangen worden in het vastgoedbudget, waardoor de risicoreservering vrijvalt.

Hydraulica

De risicoreservering onder het thema Hydraulica is gelijk gebleven.

Natuur; Markt & Aanbesteding

Voor de risicoprofielen van *natuur* en *markt & aanbesteding* worden net als in de vorige verslagperiode geen risico's voorzien met financiële gevolgen voor het programma.

5.2.2 Onbenoemde risico's

Het doel van de voorziening voor onbenoemde risico's is om ruimte te bieden aan onvoorziene tegenvallers welke ten laste komen van het programmabudget. De onbenoemde risico's bedragen 5% van het nog te realiseren budget (komt in deze periode overeen met € 50,5 miljoen). Dit percentage is gebaseerd op ervaringscijfers van andere grote projecten en programma's.

5.3. Auditing

In de verslagperiode zijn enkele interne audits uitgevoerd, in samenspraak met realisatoren. Focus van deze audits waren het wijzigingenproces en de wijze waarop het plan van aanpak door een realisator wordt nageleefd. Dit alles om tijdens de realisatiefase grip te houden op de door te voeren wijzigingen. Tevens is gestart met het toetsen van de werking van de kwaliteitsborging bij de realisatoren. Uit een evaluatie is gebleken dat het instrument controleprotocol, waarbij de realisatoren zich financieel verantwoorden inclusief een controlverklaring voor wat betreft de uitgaven ten behoeve van het programma, goed werkt. Deze werkwijze van controleprotocol wordt in 2014 voortgezet.

Een van de aanbevelingen van de ¾ review in 2013 was om de Reference Class Forecast-methode (RCF)³ op te nemen. De toepassing van RCF als instrument, lijkt op dit moment onvoldoende meerwaarde te hebben naast bestaande initiatieven binnen Rijkswaterstaat. Diverse elementen van RCF maken al onderdeel uit van het bestaande instrumentarium van Rijkswaterstaat.

RCF heeft echter wel een aantal elementen in zich die kunnen bijdragen aan kennisdelen en het vergelijken van projecten en programma's binnen Rijkswaterstaat. Er lopen al initiatieven om deze elementen toe te passen waar dat toegevoegde waarde heeft.

³ RCF is een methode om de uitkomst van een project te voorspellen door te kijken naar eerdere, vergelijkbare situaties en hun resultaten. RCF is gebaseerd op theorieën van Daniel Kahneman en Amos Tversky.

6. De financiën van het programma

6.1. Programmabudget en programmaraming

Alle maatregelen van het programma Ruimte voor de Rivier zijn, conform het Basismodel Beheersing Grote Projecten, in de PKB gebudgetteerd volgens de Project Ramingen Infrastructuur (PRI)-systematiek. Het budget is volgens die systematiek in de PKB bepaald op € 2,2 miljard (prijspeil 2005) met een bandbreedte van 37%. In de praktijk neemt, naarmate de voortgang vordert, de scherpere toe en doen zich budgettaire mee- en tegenvallers voor. Conform de Spelregels voor Natte Infrastructuurprojecten (SNIP) die het ministerie van Infrastructuur en Milieu toepast, is bij de variantkeuze (SNIP2A) de bandbreedte maximaal 25% en bij de projectbeslissing (SNIP3) maximaal 15%. De bandbreedte neemt af naarmate meer SNIP3-(project)beslissingen zijn genomen.

Het programmabudget voor Ruimte voor de Rivier bedraagt d.d. 30 juni 2014 € 2.370,3 miljoen, gelijk aan VGR23.

Tabel 6.1: het programmabudget en de programmaraming per 30 juni 2014

Ontwikkeling budget en raming (bedragen in €mln)										
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Budget	2.219,0	2.232,4	2.245,3	2.273,4	2.330,0	2.342,0	2.180,8	2.282,9	2.370,3	2.370,3
Raming	2.219,0	2.276,3	2.319,4	2.290,9	2.394,0	2.327,0	2.170,9	2.272,7	2.346,7	2.330,2
Spanning	0,0	43,9	74,1	17,5	64,0	15,0-	9,9-	10,2-	23,6-	40,1-

De programmaraming (prijspeil 2014) volgt op de bijgestelde ramingen per maatregel op grond van de genomen projectbeslissingen, de in de verslagperiode voorgelegde projectbeslissingen, het saldo van aanbestedingsmee- en tegenvallers en de actualisering van het programmabrede risicoprofiel. De dynamiek van deze elementen maakt de raming tot een momentopname.

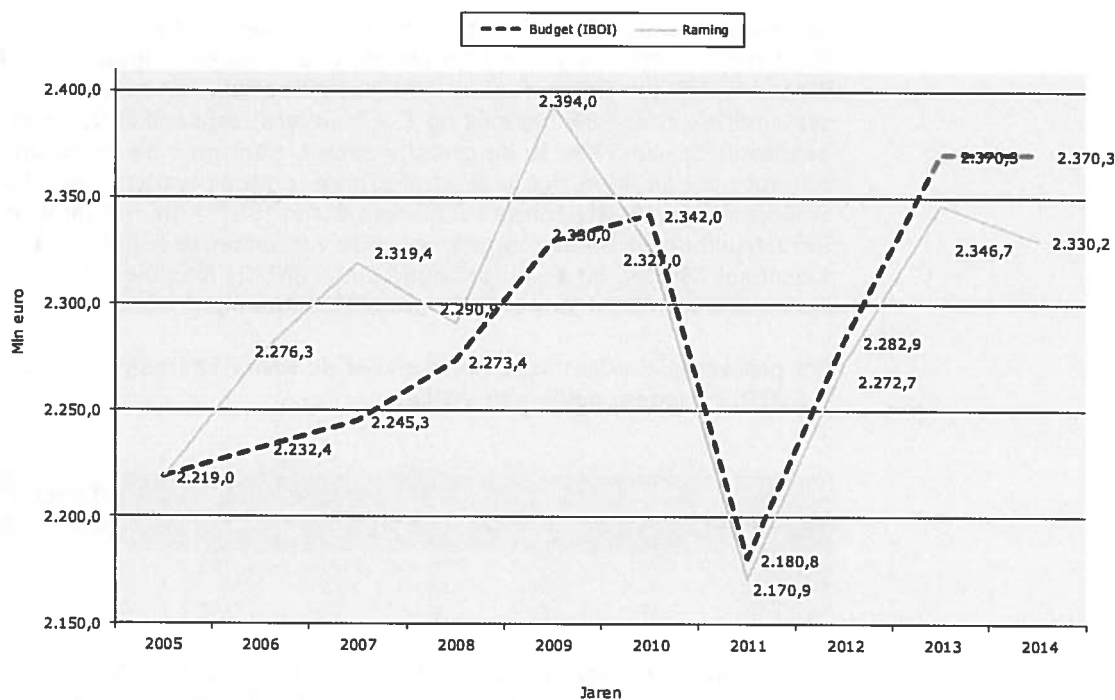
De raming op 30 juni 2014 sluit op € 2.330,2 miljoen. Hiervoor geldt een bandbreedte van 6,8% (in VGR23 was de bandbreedte 7,4%). Dit betekent dat de verwachte uitgaven uitkomen tussen de € 2,2 miljard en € 2,5 miljard. In vergelijking met VGR23 (€ 2.346,7 miljoen) is de raming per saldo naar beneden bijgesteld met € 16,5 miljoen. Deze daling bestaat uit een samenstelling van posten:

1. bijstelling diverse maatregelramingen € 9,2 miljoen
2. bijstelling van de risicovoorziening € -25,7 miljoen (zie hoofdstuk 5)

Grafisch ziet de ontwikkeling van het budget en de raming er als volgt uit.

Figuur 6.1: ontwikkelingen budget en raming

Grafische weergave ontwikkeling budget en raming (bedragen in € mln)

Ten gevolge van de aanbestedingen van de maatregelen Volkerak Zoommeer (deelcontract Primaire keringen), de Dijkverbetering Nederrijn/Betuwe/Tieler- en Culemborgerwaard, Dijkverbetering Lek/Betuwe/Tieler- en Culemborgerwaard en Dijkverbetering Lek/Alblasserwaard en de Vijfheerenlandenis het aanbestedingsresultaat toegenomen met € 21,9 miljoen. Het aanbestedingsresultaat bedraagt tot en met de verslagperiode € 227,3 miljoen.

6.2. Uitgaven en verplichtingen

Voor de planstudiefase zijn in de verslagperiode voor € 1,2 miljoen aan betalingen gedaan voor met name de Zomerbedverlaging Beneden-IJssel (Ruimte voor de Rivier IJsseldelta) en de dijkverbeteringen. Vrijwel alle planstudies zijn nu afgerond.

De uitgaven voor de uitvoering bedragen in de verslagperiode € 280,3 miljoen. Deze hebben betrekking op:

- Betalingen voor de vastgoedaankopen. Deze lopen sinds 2007 via het Groenfonds. Om de betalingen voor lopende vastgoedaankopen te kunnen doen, is in de verslagperiode het saldo van het Groenfonds aangevuld met stortingen van in totaal € 15 miljoen. Deze betaling is meegenomen in tabel 6.2. De feitelijke vastgoeduitgaven door het Groenfonds bedroegen € 7 miljoen. De grootste uitgaven werden gedaan ten behoeve van Cortenoever en Voorsterklei, Noordwaard, Kribverlagingen, IJsseldelta, Dijkverbeteringen en Veessen-Wapenveld.
- Voorbereidende werkzaamheden voor de realisatie van de maatregelen (€ 2,0 miljoen).
- Uitvoeringswerkzaamheden (€ 263,3 miljoen) uitgegeven.

Tabel 6.2 Uitgaven Ruimte voor de Rivier per 30 juni 2014

Uitgaven Ruimte voor de Rivier (bedragen in €mln)				
	VGR 22 t/m 30-06-2013	VGR 23 01-07-2013 t/m 31-12-2013	VGR 24 01-01-2014 t/m 30-06-2014	Totaal uitgaven t/m 30-06-2014
PKB-fase	50,8	-	-	50,8
Planstudie	94,6	1,5	1,2	97,3
Uitvoering	839,8	96,2	280,3	1.216,3
Verplichtingen buiten scope	10,9	-	-	10,9
Totaal Ruimte voor de Rivier	996,1	97,7	281,5	1.375,3

Tabel 6.3 Verplichtingen Ruimte voor de Rivier per 30 juni 2014

Verplichtingen Ruimte voor de Rivier (bedragen in €mln)				
	t/m VGR 22 t/m 30-06-2013	VGR 23 01-07-2013 t/m 31-12-2013	VGR 24 01-01-2014 t/m 30-06-2014	verplicht t/m 30-06-2014
PKB-fase	50,8	-	-	50,8
Planstudie	106,2	0,3	0,2	106,8
Uitvoering	1.249,3	231,3	71,5	1.552,0
Verplichtingen buiten scope	10,9	-	-	10,9
Totaal Ruimte voor de Rivier	1.417,2	231,6	71,7	1.720,5

Op 30 juni 2014 is in totaal voor € 1.720,5 miljoen aan verplichtingen aangegaan (zie tabel 6.3).

Van de totaal aangegane verplichtingen is op de peildatum € 1.375,2 miljoen betaald (zie tabel 6.2).

Voor enkele maatregelen is in de verslagperiode de marktbenadering voor de realisatiefase nog niet afgerond. Bij de uitnodiging aan marktpartijen om in te schrijven, wordt feitelijk al de verplichting aangegaan (alleen marktpartij en bedrag zijn nog onbekend). Daarom wordt als 'aan te gane verplichtingen' het geraamde totaalbedrag gemeld waar de aanbesteding loopt op de peildatum 30 juni 2014. Het bedrag van de 'aan te gane verplichtingen' is per 30 juni 2014 € 248,2 miljoen.

Het saldo van aangegane verplichtingen (€ 1.720,5 miljoen) en 'aan te gane verplichtingen' (€ 248,2 miljoen) per 30 juni 2014 is € 1.968,7 miljoen.

6.3. Kasritme Ruimte voor de Rivier

In tabel 6.4 is het verwachte kasritme opgenomen. Deze reeks wordt regelmatig geactualiseerd op basis van de voortgang van het programma. Omdat de daaruit voortvloeiende begrotingsmutaties pas in de eerstvolgende wijzigingswet op de begroting kunnen worden doorgevoerd, kan de geactualiseerde kasreeks afwijken van de meerjarige beschikbare bedragen in de rijksbegroting. Indien de markt bij de maatregelen die nog niet zijn gegund (zie paragraaf 4.2.1) de gevraagde versnelling realiseert, heeft dit gevolgen voor de kasraming. Kasrealisatie zal in die gevallen eerder plaatsvinden.

Op basis van de voorlopige kasprognose van het Project IJsseldelta heeft er een verschuiving in het kasritme plaatsgevonden in jaren 2017 t/m 2020. Na gunning zal de kasprognose worden geactualiseerd en eventueel het kasritme worden bijgesteld.

Tabel 6.4: Kasritme Ruimte voor de Rivier per 30 juni 2014 (bron: begroting 2015)

Kasritme programmauitgaven Ruimte voor de Rivier (bedragen in € mln)									
	t/m 2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Totaal
Rijksbegroting Deltafonds artikel 1.01.03	1.095	370	377	282	140	45	39	23	2.370
Mutatie VGR 24									0
Totaal Kasritme RvdR Deltafonds artikel 1.01.03	1.095	370	377	282	140	45	39	23	2.370

6.4. Ontvangsten

De verwachting is dat er in totaal € 128,7 miljoen aan ontvangsten zullen binnenkomen, gelijk aan VGR23.

De agentschapsbijdrage 2007 van € 8,7 miljoen behoort wel tot de ontvangsten, maar is geen onderdeel van de ontvangstentaakstelling van € 37 miljoen.

Tabel 6.5: Budget ontvangsten Ruimte voor de Rivier per 30 juni 2014

Ontvangsten budget Ruimte voor de Rivier			
	Totaal VGR 23	Wijzigingen in verslagperiode	Totaal VGR 24
Vastgoed	30,0	-	30,0
EU-subsidies	6,5	-	6,5
Projectgebonden ontvangsten	83,5	-	83,5
Agentschapsbijdrage 2007	8,7	-	8,7
Totaal programmabudget	128,7	-	128,7

In de verslagperiode is er € 5,9 miljoen ontvangen. Tabel 6.6 laat de volledige stand van de tot nu toe gerealiseerde ontvangsten zien.

Tabel 6.6: Gerealiseerde ontvangsten Ruimte voor de Rivier per 30 juni 2014

Ontvangsten Ruimte voor de Rivier (bedragen in € mln)					
	t/m VGR 21 t/m 30-06-2013	VGR 23 01-07-2013 t/m 31-12-2013	VGR 24 01-01-2014 t/m 30-06-2014	Totaal ontvangen t/m 30-06-2014	
Projectgebonden ontvangsten	2,3	1,3	3,0	6,6	
Agentschapsbijdrage 2007	8,7	-	-	8,7	
Vastgoed	2,0	6,9	2,6	11,5	
EU-subsidies	5,3	0,3	0,3	5,9	
Totaal	18,3	8,5	5,9	32,7	

6.5. Monitoring post onvoorzien

Tabel 6.7: Benutting onvoorzien Ruimte voor de Rivier per 30 juni 2014

Onvoorzien Ruimte voor de Rivier (bedragen in € mln)	
	Totaal VGR 24
Budget onvoorzien (stand PKB deel 4)	384,2
Onttrekking tot verslagperiode	244,8
Onttrekking in verslagperiode	20,1
Restant budget onvoorzien	119,3

De mutatie in het budget onvoorzien van € -20,1 miljoen is als volgt te verklaren:

- 'Afwijking areaalgegevens Kribben fase 3' waarvan € 15 miljoen ten laste van programma-onvoorzien

- 'Opgetreden exogene grondrisico's maatregelen' ter grootte van € 5 miljoen
- Verhoging van € 0,2 miljoen (totaal nu € 2,0 miljoen) aan 'opgetreden exogene risico's maatregelen (divers)'.

Het totaal aan opgetreden programmarisico's tot en met de verslagperiode staat in bijlage 3.

6.6. Interne kosten

Om inzicht te geven in de integrale kosten wordt in deze paragraaf aangegeven hoeveel budget voor de interne kosten van Ruimte voor de Rivier in de begroting is opgenomen.

Het budget van de interne kosten op peildatum 30 juni 2014, in totaal € 141 miljoen, is verantwoord op DF 01.01.03 voor een bedrag van € 71 miljoen, op DF 05.01.02 voor een bedrag van € 23,8 miljoen en op DF 01.02.01 € 46,2 miljoen.

Tabel 6.8: Apparaatbudget Ruimte voor de Rivier per 30 juni 2014

Apparaatbudget Ruimte voor de Rivier (bedragen in €mln)			
	Totaal VGR 23	Mutaties verslagperiode	Totaal VGR 24
Apparaatkosten DF 01.01.03	71,0	-	71,0
Apparaatkosten DF 05.01.02	23,8	-	23,8
Apparaatkosten DF 01.02.01	46,2	-	46,2
Totaal apparaatkosten RWS	141,0	-	141,0

Tabel 6.9: Apparaatuitgaven Ruimte voor de Rivier per 30 juni 2014

Apparaatuitgaven Ruimte voor de Rivier (bedragen in €mln)				
	t/m VGR 22 t/m 30-06-2013	VGR 23 01-07-2013 t/m 31-12-2013	VGR 24 01-01-2014 t/m 30-06-2014	Totaal uitgaven t/m 30-06-2014
Apparaatkosten DF 01.01.03	71,0	-	-	71,0
Apparaatkosten DF 05.01.02	23,1	-	-	23,1
Apparaatkosten DF 01.02.01	6,6	5,9	6,6	19,1
Totaal apparaatkosten RWS	100,7	5,9	6,6	113,2

Tabel 6.10 Apparaatverplichtingen Ruimte voor de Rivier per 30 juni 2014

Apparaatverplichtingen Ruimte voor de Rivier (bedragen in €mln)				
	t/m VGR 22 t/m 30-06-2013	VGR 23 01-07-2013 t/m 31-12-2013	VGR 24 01-01-2014 t/m 30-06-2014	verplicht t/m 30-06-2014
Apparaatkosten DF 01.01.03	71,0	-	-	71,0
Apparaatkosten DF 05.01.02	23,1	-	-	23,1
Apparaatkosten DF 01.02.01	12,5	-	12,2	24,7
Totaal apparaatkosten RWS	106,6	0,0	12,2	118,8

Bijlage 1: Communicatie met het parlement

1 januari 2014 – 30 juni 2013

Een overzicht van de stukken die de minister van Infrastructuur en Milieu en de staatssecretaris van Economische Zaken in de verslagperiode over het programma aan de Eerste en Tweede Kamer hebben gezonden.

- Op 25 februari 2014 heeft de minister van I&M per brief vragen van verschillende fracties beantwoord inzake het Besluit tot toepassing van de RijkSCOördinatieRegeling ten behoeve van het Programma Inhaalslag Stroomlijn (Kamerstuk 31 710 nr.29)
- Op 27 maart 2014 zond de minister van I&M, mede namens de staatssecretaris van EZ, de 23^e voortgangsrapportage Ruimte voor de Rivier over de periode 1 juli 2013 tot 31 december 2013 en een aanbiedingsbrief naar de Tweede Kamer (TK 30080, nr.69)
- Op 2 juni 2014 zond de minister van I&M antwoorden op de schriftelijke Kamervragen naar aanleiding van de 23^e Voortgangsrapportage naar de Tweede Kamer (TK 30080, nr.70)

Bijlage 2a: Budgethistorie PKB-fase (2002-2006)

Budgetmutaties en IBOI indexering PKB-fase			
Mutatie	Bedrag pp'02 (mln €)	Bedrag gecommuniceerd in Tweede Kamer	Bron: VGR-nr
PKB/TB	1.987,0	1.900 (1,9 mrd)	Basis
Geen scopewijzigingen			
Saldo scopewijzigingen	-		
Geen tegenvallers			
Saldo mee- en tegenvallers	-		
Overheveling budget naar projecten in uitvoering	117,0-	117 (pp2002)	1
Budget uit PKB-overig agv projectbesluit Hondsbroeksche Pleij + Zuiderklip	49,5-	-51,5 (pp2004)	4
Toevoeging budget Hondsbroeksche Pleij agv projectbesluit Hondsbroeksche Pleij	44,7	46,5 (pp2004)	4
Toevoeging budget Zuiderklip agv projectbesluit Zuiderklip	4,8	5,0 (pp2004)	4
Correctie vanwege prijsdruk door ontwikkelingen in de bouw en doelmatig aanbesteden; verdeeld over Hondsbroeksche Pleij -1,0, Zuiderklip 0,1; PKB overig -11,5 alle pp 2002)	12,6-	-13,1(pp2004)	4
Toevoeging vanuit Noodoverloop	191,5	200 (pp2005)	6
EU en projectgebonden ontvangsten	95,8	100 (pp2005)	6
Correctie aanbestedingsmeevallers	18,2-	-19 (pp2005)	6
Correctie op afrondingenverschillen	0,4	0,4 (pp 2006)	9
Saldo technische mutaties	139,9		
Totaal PKB / lopende projecten	2.126,9		
IBOI 2002-2006	105,6		
Totaal	2.232,4		

Prijsindexpercentages	
2002-2003	2,75%
2003-2004	1,23%
2004-2005	0,39%
2005-2006	0,66%

Bijlage 2b: Budgethistorie planstudie- en uitvoeringsfase (vanaf 2007)

Budgetmutaties (€ mln. incl. BTW)		
Mutatie	Bedragen	Bron: VGR-nr
PDR (pp 2006)	2.232,4	VGR 9 + PKB4
Geen scopewijzigingen	-	
Saldo scopewijzigingen	-	
Geen tegenvallers	-	
Saldo mee- en tegenvallers	-	
Technische mutaties 2007	0,4	10
Saldo technische mutaties	0,4	
Totaal	2.232,8	
IBOI 2006-2007	12,4	10
IBOI 2007-2008	38,1	12
IBOI 2008-2009	42,7	14
IBOI 2009-2010	4,2	16
IBOI 2009-2010 correctie	4,0-	17
IBOI 2010-2011	17,0	19
IBOI 2011-2012	28,7	21
IBOI 2012-2013	23,5	22
Saldo prijsindexeringen	162,7	
Totaal	2.395,5	
Hanzelijn	10,0-	12
Administratieve aanvulling	8,7	13
Overheveling HWBP	4,0-	14
Toezegging financiering Noordwaard (EHS, KRW)	8,9	15
Terugboeking overheveling HWBP	4,0	16
Toezegging financiering KRW Lent	5,0	16
Toezegging financiering KRW Nederrijn	2,5	17
Administratieve mutatie	0,6	17
Overheveling synergiebudget PDR-KRW	0,5	18
Budgetkorting n.a.v. regeerakkoord	10,7-	18
Ontvangstentaakstelling	63,5-	18
PDR-organisatie en AGB	109,9-	18
Planstudie	21,6-	18
Uiterwaardvergraving Vianen	4,0	19
Nederrijn EHS	0,5	19
KRW gelden Kribverlaging Waal	8,3	19
DLGM gelden Kribverlaging Waal	14,2	19
Administratieve mutatie	0,7-	21
Rijk begrotingsartikel 11 bypass	51,7	21
budget Nota Ruimte bij provincie Overijssel	22,4	21
Rijk begrotingsartikel 11 bypass aanvulling	3,3	22
Bijdrage provincie Overijssel/gemeente Kampen	95,6	22
Bijstelling bijdrage provincie Overijssel/gemeente Kampen	35,0-	23
Totaal (pp 2013)	2.370,3	

Prijsindexpercentages	
2006-2007	0,44%
2007-2008	1,48%
2008-2009	2,14%
2009-2010	0,00%
2010-2011	1,41%
2011-2012	1,89%
2012-2013	1,66%

Bijlage 3: Opgetreden programmarisico's Ruimte voor de Rivier

Totaal opgetreden risico's Ruimte voor de Rivier		
	(€ miljoen, incl. BTW)	Bron: VGR-nr
Schadeclaim gemeente Nijmegen	48,5	9
Tweede stadsbrugpijler Nijmegen	10,8	13
Correctie PKB-fase	2,0	14
Aankoop steenfabriek Elst	5,0	14
Afkoop B&O kosten van gemeenten en waterschappen	20,0	16
Uitvoering overlaat Pannerden	3,0	17
Meerkosten bij SNIP 3 Langsdammen	26,1	19
Meerkosten bij SNIP 3 Kribben Fase III	2,9	19
Afkoop B&O kosten natuurbeheerorganisaties	25	20
Opgetreden exogene risico's maatregelen (divers)	2	20, 21, 23, 24
Aanvullende maatregelen voor Zomerbedverlaging	50	21
Meerkosten bij SNIP 3 dijken	10,5	21
Dekking realisatiekosten Veessen + Cortenoever en Voorsterklei, nog ontbrekend in projectramingen	29,7	22
Versterking van de brugpijlers door ProRail bij Lent	7,7	22
Meerkosten SNIP5 Dijkverbetering Oude Maas / Hoeksche Waard en Voorne Putten	1,8	23
Opgetreden exogene grondrisico's maatregelen	5	24
Afwijking areaalgegevens Kribben fase 3	15	24
Totaal opgetreden risico's	264,9	

